

آغا سلیم

بابا فرید

گنج شکر

کا دوھا

بابا فريد گنج شڪر جا دوها

(سنڌي ترجمو)

مترجم

آغا سليم

انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي
يونيورسٽي آف سنڌ
ڄامشورو
1990ع

انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجيءَ جي اشاعتي سلسلي جو ڪتاب نمبر 51

پهريون ايڊيشن، ڊسمبر 1990ع

عبدالقادر جوڻيجي، ڊائريڪٽر، انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، يونيورسٽي آف سنڌ، نيو ڪئمپس، ڄامشوري، ضلعي دادو سنڌ مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

ولي رام ولڀ، ايڊيٽر، انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي جي نگرانيءَ هيٺ لغاري اين لغاري ڪارپوريشن، ڪلهوڙا ڪالوني، حيدرآباد سنڌ، ڪمپوز ڪيو ۽ الائيڊ پرنٽنگ ڪارپوريشن حيدرآباد سنڌ ۾ ڇپيو.

مُلهه [illegible].00 رپيا

ISBN 969-405-033-2

BABA FARID GUNJ-SHAKAR JA DOHA
(A translation of Dohas of Baba Farid Gunj-Shakar from Punjabi into Sindhi)
By: Agha Saleem

Composed by Laghari'n'Laghari Corporation, Kalhora Colony, Hyderabad Sindh and
Printed by Allied Printing Corporation, Hyderabad Sindh

Supervised by Vali Ram Vallabh, Editor, Institute of Sindhology, Jamshoro.

Published by Abdul Qadir Junejo, Director, Institute of Sindhology, University of Sindh, Jamshoro, District Dadu, Sindh, Pakistan.

First Edition: December 1990

Price Per Copy: Rs. [illegible].00

ترتيب

		صفحو

پبلشر پاران

بابا فريد گنج شڪر جا دوها، سنڌي ٻولي ۽ ادب ۾ نوان ڪونهن. ورهاڱي کان اڳ، سنہ 1913ع ۾ پهريون ڀيرو اهي "شيخ فريد جا سلوڪ" جي عنوان سان گور سنگت، هيرآباد حيدرآباد پاران ڇپيا. پر هن وقت انهيءَ ڪتاب جو ملڻ ڏکيو آهي. انهن دوهن کي انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي طرفان نئين رنگ ۽ روپ سان جاپاني پڙهندڙن اڳيان پيش ڪندي، مون کي فخر ۽ خوشي محسوس ٿي رهي آهي. هنن دوهن جي خوبي اها آهي تہ محترم آغا سليم، جيڪو سنڌي ٻوليءَ جو وڏو ڪهاڻيڪار، ناول نويس ۽ شاعر آهي، انهن دوهن تي محنت ڪري، صاف بہ ڪيو آهي تہ انهن جو سنڌي ترجمو بہ ڏنو آهي، جنهن ڪري پڙهندڙن کي دوهن جي معنيٰ ۽ مفهوم سمجهڻ ۾ ڏکيائي درپيش ڪانہ ايندي.

مهاڳ ۾ ان ڳالهہ کي بہ صاف ڪيو ويو آهي تہ اهي دوها بابا فريد گنج شڪر جا آهن يا فريد ثانيءَ جا. بابا فريد جي شاعريءَ جي سنڌي ادب ۾ ڪهڙي اهميت آهي. انهيءَ تي بہ قلم کنيو ويو آهي. ايترو تہ نہ رڳو دوهي تي روشني وجهندي، ان جي پس منظر کي اجاگر ڪيو ويو آهي، پر ڀڳتي تحريڪ ۽ ان سان لاڳاپيل ڀڳتن جي واڻي، جيڪا پڻ دوهن جي صورت ۾ آهي، تنهن سان سنڌي ادب کي روشناس ڪرايو ويو آهي. ان ريت هن ڪتاب جي اهميت وڌي وڃي ٿي.

30 سيپٽمبر 1990ع

— ڊائريڪٽر
انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي
ڄامشورو سنڌ.

مهاڳ

حضرت بابا فريد گنج شڪر جو اصل نالو فريدالدين مسعود هو. بابا ۽ گنج شڪر ٻئي سندس لقب هئا. خانداني لحاظ کان پاڻ فاروقي هئا ۽ يارهين پيڙهيءَ ۾ سندن شجرو حضرت عمر فاروق رضہ سان ملي ٿو.

بابا فريد جو پڙڏاڏو شيخ احمد، ڪابل ۾ غزون جي حملي ۾ شهيد ٿيو. شيخ احمد جو پٽ شيخ شعيب پنهنجي پيءُ جي وفات کانپوءِ لاهور آيو ۽ رستي ۾ قصور شهر ۾ سندس ملاقات شهر جي قاضيءَ سان ٿي، جنهن نہ رڳو دل و جان سان سندن آدر ڀاءُ ڪيو پر حڪومت کي سفارش ڪري، ملتان جي ويجهو ڪوٺوال جي علائقي جي قضا جو عهدو بہ کين ڏياريو ۽ شيخ شعيب ڪوٺوال ۾ ئي رهائش اختيار ڪئي.

شيخ شعيب جو پٽ شيخ جمال‌الدين سليمان علم و فضل ۽ روحانيت ۾ ڪمال جي درجي کي پهتو. شيخ جمال‌الدين جي شادي ملتان جي مولانا وجيه‌الدين خجندي عباسيءَ جي نياڻي بي بي قرسم خاتون سان ٿي جنهن مان کيس ٽي پٽ اعزازالدين محمود، فريدالدين مسعود، نجيب الدين متوڪل ۽ هڪ نياڻي بيبي هاجره ڄائي. بابا فريد جي پيدائش 569 هہ ۾ ٿي. شروعاتي تعليم ڪوٺوال جي مدرسي ۾ پرايائون. يارهن سالن جي عمر ۾ قرآن مجيد حفظ ڪري، پنهنجي والده سان گڏ، حج لاءِ روانا ٿيا. حج تان واپسيءَ کان پوءِ ملتان جي مدرسي ۾ وڌيڪ تعليم پرايائون. ان مدرسي ۾ ئي سندن ملاقات حضرت قطب‌الدين بختيار ڪاڪيءَ سان ٿي جنهن کيس وڌيڪ تعليم پرائڻ جي نصيحت ڪئي. پاڻ وڌيڪ تعليم پرائڻ لاءِ قنڌار ويا ۽ قنڌار ۾ سيد احمد بخاريءَ کان پنجن سالن تائين تعليم پرائيندا رهيا. قنڌار مان واپسيءَ کان پوءِ پاڻ مجاهدات ۽ سياحت ۾ مصروف ٿي ويا. چيو ويندو آهي تہ صوفيءَ لاءِ سياحت نبي ڪريم جن جي هجرت جو اتباع آهي.

612 هہ ۾ کين پنهنجي مرشد حضرت قطب الدين بختيار ڪاڪيءَ وٽان خلعت عطا ٿي. پنهنجي مرشد جي حڪم سان سن 621 هہ ۾ محمد غنيم شاهہ صديقي القريشي الملتانيءَ جي نياڻي بيبي نجيب النسا سان شادي ڪيائون ۽ بيبيءَ جي سانگي ڪوٺوال ڇڏي يارنهن سال هانسيءَ ۾ رهيا. اهو سارو عرصو پاڻ مجاهدات ۽ سياحت ڪندا رهيا. 6 رجب 633 هہ سندن ڏاڏي مرشد خواجہ غريب نوازؒ جو وصال ٿيو. 4 ربيع‌الاول 634 هہ تي سندن مرشد حضرت قطب‌الدين بختيار ڪاڪيءَ جو وصال ٿيو. مرشد جي وصال جي خبر کين هانسيءَ ۾ پئي. پاڻ دهليءَ روانا ٿيا

جتي کين حضرت حميدالدين سهروردي؛ مرشد جو جامو، عصا ۽ چوبين نعلين ڏنو. دهليءَ مان پاڻ هانسيءَ موٽي آيا. 634 هه ۾ بيبي هزيره خاتون سان سندن شادي ٿي، جنهن کي تذڪره نويسن غلطيءَ وچان بلبن بادشاه جي ڌيءَ به لکيو آهي. اها سندن ٻي شادي هئي. 635 هه ۾ رضيه سلطانه جي دور حڪومت ۾ سياسي حالتن جي ڪري، هانسيءَ کي ڇڏي پنهنجي اباڻي وطن کوٽوال روانا ٿيا. پر کوٽوال جي بدران اجوڌن ۾ رهيا جتي پنهنجي هڪڙي مريد جي بيوه ام ڪلثوم سان نڪاح ڪيائون، اتي ئي پنهنجي ٻارن جي تعليم ۽ تربيت ڪيائون ۽ اسلام جي تبليغ ۽ رشد و هدايت جو سلسلو جاري ڪيائون. اجوڌن ۾ ئي سندن آخري آرامگاه آهي.

بابا فريد جن گدڙي پوش ۽ خاڪ نشين درويش هئا پر وقت جا بادشاهه سندن چائنٺ چمڻ کي سعادت سمجهندا هئا. عبادتن، رياضتن ۽ مجاهدات سان ولايت ۾ کين جيڪو رتبو مليو تنهن جو رڳو هڪڙو مثال هي آهي ته هڪ دفعي جذب جي ڪيفيت ۾ چيائون ته چاليهن سالن تائين جيڪو الله جل شانه فرمايو سو مسعود بندي ڪيو. هاڻي ڪجهه سالن کان بندو مسعود جيڪو عرض ڪندو آهي سو الله پورو ڪندو آهي. سندن غنا جو حال هي هو جو هندوستان جو بادشاهه ناصر الدين محمود ملتان ۾ آيو ته پنهنجي سالار الغ خان کي جيڪو پوءِ غياث الدين بلبن جي نالي سان تخت تي ويٺو جاگير جو پروانو ڏيئي بابا صاحب ڏانهن موڪليو. بابا صاحب پروانو واپس ڪندي الغ خان کي چيو ته "پروانو واپس کڻي وڃ. هن جا ضرورتمند اوهان وٽ ٻيا گهڻيئي آهن." بلبن جڏهن تخت تي ويٺو ته ڪنهن عرضدار بابا صاحب جن کي پنهنجي درخواست جي سفارش ڪرڻ لاءِ چيو. بابا صاحب بلبن کي لکيو ته، "جيڪڏهن هن ماڻهوءَ جو ڪم ڪندين ته ٿوري جو مستحق ٿيندين، باقي ڪرڻ وارو خدا آهي ۽ جيڪڏهن نه ڪندين ته معذور سمجهيو ويندين ڇاڪاڻ ته ڪم ۾ رنڊڪ وجهڻ وارو به خدا آهي."

بابا فريد جي لقب "گنج شڪر" لاءِ جدا جدا تذڪرن ۾ جدا جدا روايتون ڏنل آهن. انهن مان هڪ روايت هيءَ آهي، ته پاڻ دهليءَ ۾ غزني دروازي جي هڪڙي حجري ۾ رهيل هئا ۽ مرشد جي ارشاد تي "طي" جو روزو رکيو هئائون. ٽن ڏينهن تائين افطاريءَ لاءِ وٽن ڪجهه ڪونه هو. رات جو زمين تي هٿ هنيائون ته ڪجهه پٿر کين هٿ آيا. پٿر چکي ڏٺائون ته اهي مٺا هئا. ٻئي ڏينهن مرشد سان ڳالهه ڪيائون. مرشد چيو:

"روح جڏهن نفس کي پنهنجي تبضي ۾ ڪندو آهي ته داشمي مٺاڻ ملي ويندي آهي. مبارڪ هجيئي جو تون گنج شڪر آهين."

6 مئي 1280ع اڱاري جي ڏينهن سندن وصال ٿيو. سندن آخري آرام گاه اجوڌن ۾ آهي جنهن جو نالو اڪبر جي ڏينهن ۾ پاڪ پٽڻ پيو.

بابا فريد 98 سال زندهه رهيو. هن پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪيترائي خوني انقلاب ڏٺا. جنگيون، ٻاهيون، ماڻهن جو ڪوس، محلاتي سازشون، تخت ۽ تاج لاءِ چڪتاڻ ۽

نتيجي طور ماڻهن جو رتوڇاڻ، تاتارن جو خوني سيلاب. 1193ع ۾ سلطان شهاب الدين غوريءَ، پرٿوي‌راج کي شڪست ڏيئي هندوستان ۾ مسلمانن جي مستقل حڪومت جو پايو وڌو. ان وقت بابا صاحب جن جي عمر پنج سال هئي ۽ پاڻ ڪوٺوال ۾ شروعاتي تعليم پرائڻ ۾ مصروف هئا.

سلطان شهاب الدين غوريءَ کان پوءِ هندوستان جي حڪومت ٻن حصن ۾ ورهائجي ويئي، جن کي اسين هند ۽ سنڌ جون حڪومتون چئي سگهون ٿا. هند جي حڪومت جي گاديءَ جو هنڌ پهرين لاهور ۽ پوءِ دهلي ٿيو جتي قطب‌الدين ايبڪ حڪومت تي ڪئي. سنڌ جي حڪومت جي گاديءَ جو هنڌ اُچ هو، جتي ناصرالدين قباچه حڪومت تي ڪئي. ناصرالدين قباچه جڏهن تخت تي ويٺو تڏهن بابا صاحب جي عمر 18 سال هئي.

قباچه جي دور حڪومت ۾ اُچ علم جو مرڪز ٿيو. قباچه پاڻ عالم ۽ علم پرور انسان هو. "طبقات ناصري" جو مصنف منهاج‌الدين السراج سندس درباري هو. نورالدين محمود عوفي بخارا مان اُچ ۾ آيو ۽ قباچه جي دربار ۾ فارسي شاعرن جو تذڪرو "لباب الالباب" ۽ ٻيو ڪتاب "جامع‌الحڪايات" لکيو. مولانا قطب‌الدين ڪاشانيءَ، جيڪو وقت جو وڏو عالم هو تنهن کي قباچه ملتان ۾ وڏو مدرسو تعمير ڪرائي ڏنو. علي حامد بن ابوبڪر الڪوفيءَ اروڙ جي هڪ پريشان حال عرب خاندان وٽان قاضي اسماعيل بن علي بن محمد طائيءَ کان عربيءَ ۾ لکيل قلمي نسخو "منهاج المسالڪ" هٿ ڪيو ۽ "چچ نامي" جي نالي سان فارسيءَ ۾ ترجمو ڪري قباچه کي پيش ڪيو. بابا فريد انهن علمي ادبي محفلن کي ڇمندو ۽ پوءِ التمش جي هٿان، قباچه جي شڪست کان پوءِ، تباهه ٿيندي ڏٺو. ان وقت سندن عمر 41 سال هئي.

بابا فريد جي ڏينهن ۾ ئي انساني کوپرين جا منارا اڏيندڙ تاتارن هندوستان جو رخ ڪيو ۽ ملتان تي حملا ڪيا. تاتارن اسلامي ملڪن جهڙوڪ بغداد، خراسان، ماورالنهر کي گهوڙن جي سنبن سان لتاڙيو ۽ اٽڪل هڪ ڪروڙ اٺيتاليهه لک مسلمان شهيد ٿيا.

اهو تاريخي ۽ سياسي پس منظر آهي جنهن مان بابا فريد جي شاعري ڦٽي. ان دور جي سياسي حالتن، جنگين ۽ انساني رتوڇاڻ جو نتيجو آهي جو بابا جي شاعريءَ تي موت ، فنا ۽ زندگيءَ جي بي ثباتيءَ جو احساس گهاٽو پاڇو ڪيو بيٺو آهي. سندن شاعري پڙهندي لڳي ٿو ته بابا فريد بنيادي طرح موت ۽ فنا جي احساس جو شاعر آهي. بابا جي آڏو زندگي ڪنوار آهي، جنهن کي موت جو گهوٽ پرڻائي وٺي ٿو وڃي. ڪنوار پنهنجي پيئائي گهر مان وڃڻ نٿي چاهي پر نڪينيءَ جو ڏينهن مقرر آهي. هن جا پنهنجا دل گهريا هن کي سينگاري سنواري وداع ٿا ڪن. هائي هوءَ ڪنهن سان ڳر لڳي روئي. ڪٿي ڪٿي ته موت جو احساس شاعري ۾ پلنجي اعليٰ ترين شاعريءَ جو روپ ٿو اختيار ڪري؛

اي فريد، مُندَ منّي، ٻن ڇڻ جو واءُ گهليو ۽ ون ڏڪڻ لڳا،
مون چارئي ڪنڊون ڳوليو ڏٺيون، ڪنهن کي هتي رهڻو ناهي.

بابا فريد جن وڏا ولي‌الله هئا، ايڏا ئي وڏا شاعر هئا. سندن شاعريءَ جو اثر تلسي داس کان وٺي شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ تائين نظر اچي ٿو. ادبي لحاظ کان بابا فريد جي شاعري ان ڪري به اهم آهي جو ان مان ان دور جي لساني مطالعي جو مواد ملي ٿو ۽ وڏي ڳالهه ته بابا فريد سنڌي، سرائڪي ۽ پنجابي زبانن جو پهريون شاعر آهي.

ڇا گرنٿ ۾ شامل ڪلام بابا فريد جو آهي؟

ڪن محققن جو چوڻ آهي ته گرنٿ ۾ بابا فريد جي نالي سان شامل ٿيل ڪلام بابا فريد گنج شڪر جو نه آهي پر سندن ٻارهين سجاده نشين شيخ ابراهيم ڪبريا جو آهي، جنهن کي فريد ثاني به سڏيندا هئا. گرونانڪ پاڪ پٽڻ ۾ شيخ ابراهيم سان ملاقات ڪئي هئي. ٻنهي بزرگن هڪ ٻئي سان ڏوهيڙن ۾ ڳجهه جون ڳالهيون به ڪيون هيون. شيخ ابراهيم شاعر هو ۽ "فريد" تخلص سان شاعري ڪئي هئي. جڏهن گرونانڪ، شيخ فريد ثانيءَ سان ملاقات ڪئي تڏهن گرونانڪ، شيخ کان سندس ڪلام ورتو ۽ اهڙيءَ ريت شيخ ابراهيم جو ڪلام گرنٿ ۾ شامل ٿيو. جيئن ته شيخ ابراهيم جو تخلص فريد هو ان ڪري ماڻهن شيخ ابراهيم جي ڪلام کي بابا فريد جو ڪلام سمجهيو.

سڀ کان پهرين جنهن اها ڳالهه ڪئي سو ميڪالف آهي ۽ پوءِ ديسي اديبن ۽ محققن سندس ڳالهه کي ڳنڍ ٻڌي. پنجابيءَ جي محقق پروفيسر محمد آصف خان ان ڏس ۾ چڱي ڇان ڪري ثابت ڪيو آهي ته بابا فريد نه رڳو عربي ۽ فارسي زبانن جو شاعر هو پر هندي ۽ پنجابي زبانن جو به شاعر هو ۽ گرنٿ ۾ فريد جي نالي سان شامل ڪيل ڪلام شيخ ابراهيم فريد ثانيءَ جو نه پر بابا فريد جو ئي آهي. ان لاءِ هن هيٺيان دليل ڏنا آهن:

(1) قديم تذڪرن ۽ ٻين ڪتابن ۾ بابا فريد جي عربي، فارسي، هندي ۽ پنجابي شاعريءَ جا نمونا ملن ٿا پر ڪنهن به ڪتاب مان شيخ ابراهيم فريد ثاني جي ڪلام جو نمونو نٿو ملي، جنهن مان هن جي شاعر هجڻ جو ثبوت ملي.

(2) حافظ محمود شيراني ۽ مولوي عبدالحق بابا فريد جي ابتدائي اردوءَ ۾ چيل ڪلام جا نمونا ڏنا آهن.

(3) امير خورد پنهنجي ڪتاب "سيرالاوليا" جيڪو هن شيخ ابراهيم فريد ثانيءَ کان ڏيڍ سو ورهيه اڳ لکيو تنهن ۾ هن بابا فريد جو هڪڙو پنجابي دوهو ڏنو آهي جيڪو فارسي اکرن ۾ لکيل هجڻ ڪري پوريءَ طرح پڙهڻ ۾ نٿو اچي. اهو دوهو هيءُ آهي:

ڪَنت نهوتبن کارري، ناڪان هتّ منان، ①
بس ڪندلي مدّن‌گر، هـورين له ڪها.

---

① هي دوهو سنڌي ٿي سگهي ٿو. پهرين سٽ جي پڙهڻي هيٺئن ٿي سگهي ٿي:
ڪنت نهوڙي گاروڙي، ناگان هٿَ مَ لاءِ

انهن دليلن مان ثابت آهي تہ بابا فريد عربي، فارسي، هندي، پنجابي ۽ سرائڪيءَ جو شاعر هو ۽ گرنٿ ۾ شامل دوها بابا فريد جا ئي دوها آهن.

بابا فريد ۽ گرو گرنٿ صاحب

گرو نانڪ سکن جو روحاني پيشوا آهي. سندس پيدائش عيسوي سن 1469ع ۾ ٿي. هر وڏي ماڻهوءَ وانگر گرو نانڪ جي جنم جي تاريخ ۽ هنڌ جي باري ۾ عالمن ۾ اختلاف آهي. ڪن سک عالمن جي خيال ۾ سندس جَنم ڪاتڪ شدي پورنماشيءَ ۾ ۽ ڪن جي خيال ۾ بيساکيءَ جي ڏينهن ٿيو. اهڙيءَ طرح سندس جنم جي هنڌ جي باري ۾ ڪن جو خيال آهي تہ رائي ڀوئي جي تلونڊي ۾ ٿيو جنهن کي اڄ ڪلهہ ننڪاڻا صاحب سڏيو ٿو وڃي. ڪن جو چوڻ آهي تہ هو پنهنجي ناناڻن ۾ پيدا ٿيو ۽ ان ڪري ئي سندس نالو نانڪ رکيو ويو جنهن جي معنيٰ آهي نانڪي يعني ناناڻن ۾ پيدا ٿيل. گرو نانڪ جي زندگيءَ جو وڏو حصو سفر ۾ گذريو. سندن سفر کي "اُداسي" سڏيو ويندو آهي. سکن جي ڪتابن ۾ سندس سفرن کي چئن پنجن "اُداسين" ۾ ورهايو ويو آهي. انهن اُداسين ۾ پاڻ هنگلاج، مڪي ۽ مديني ويا. مڪي ۾ پاڻ هڪ سال رهيا.

گرونانڪ ننڍپڻ ۾ فارسيءَ جي تعليم هڪڙي مسلمان عالم مير سيد حسن کان حاصل ڪئي ۽ پوءِ قرآن مجيد ۽ ٻين اسلامي ڪتابن جو مطالعو بہ ڪيائون. پاڻ پڪا توحيد پرست هئا. سندن وفات 40-1539ع ڌاري درياهہ راويءَ جي ڪناري ڪرتارپور ۾ ٿي. اهو ڳوٺ گرونانڪ آخري عمر ۾ پاڻ ٻڌايو هو. گرونانڪ کان پوءِ هيٺيان گرو هڪ ٻئي پٺيان گاديءَ تي ويٺا:

(1) گرو اڱند جي
(2) گرو امرداس جي
(3) گرو رامداس جي
(4) گرو ارجن جي
(5) گرو هرگوبند جي
(6) گرو هر راءِ جي
(7) گرو هر ڪرشن جي
(8) گرو تيغ بهادر جي
(9) گرو گوبند سنگھ جي

گرونانڪ سميت ڪل ڏهہ گرو ٿيا آهن.

ڏهين گرو گوبند کانپوءِ گوروائيءَ جو سلسلو ختم ٿي ويو ۽ سکن جي مقدس ڪتاب گرنٿ کي گرو ڪري مڃيو ويو ۽ گرنٿ، گرو گرنٿ صاحب سڏجڻ لڳو. ان موقعي تي سکن ۾ ٻہ فرقا پيدا ٿيا، جن گرنٿ کي گرو مڃڻ کان انڪار ڪيو. هنن

جي خيال ۾ انسان نموني جو محتاج آهي ۽ ڪو بہ ڪتاب انسان لاءِ نمونو ٿي نٿو سگهي. انسان کي سنئين واٽ ڏيکارڻ لاءِ انسان ئي نمونو ٿي سگهي ٿو. ان ڪري هو گرو گوبند کان پوءِ بہ گرن جا قائل آهن ۽ هنن جا پنهنجا پنهنجا گرو آهن. انهن مان هڪڙي فرقي جو نالو "نامڌاري" ۽ ٻئي جو "نرنڪاري" آهي.

گرنٿ جي ترتيب ۽ تاليف

گرنٿ کي پنجين گروءَ تائين "پوٿي صاحب" سڏيو ويندو هو. نائين گروءَ تائين "گرنٿ صاحب" ۽ ڏهين گرو گوبند جي دور ۾ ان کي "گرو گرنٿ" سڏيو ويو. گرنٿ سارو نظم ۾ آهي ۽ ايڪيهن راڳن ۾ ورهايل آهي. هن ۾ ڇهين، ستين ۽ اٺين گروءَ کانسواءِ سڀني گرن جو ڪلام شامل آهي. ڏهين گروءَ جو رڳو هڪ اشلوڪ شامل آهي.

گرو نانڪ جيڪو ڪلام چيو ان کي ٻئي گرو اگند جي "پوٿيءَ" ۾ سهيڙيو. ٽئين گرو امرداس جي ڪلام کي رامداس جي سهيڙيو. پر گرنٿ جي ترتيب ۽ تاليف جو اصل سبب گديءَ لاءِ گرو صاحبن جو خانداني اختلاف آهي جنهن جي شروعات گرو رامداس کان ٿي.

اصل ۾ گرو رامداس گديءَ جو حقدار نہ هو. سندس زال بيبي ڀانيءَ ڪيس گروءَ واري گدي ڏياري. بيبي ڀاني ٽئين گروءَ جي ڌيءُ هئي، گرو امرداس پنهنجي ڌيءُ جي محبت کان متاثر ٿي گروءَ واري گادي پنهنجي نائي رامداس کي ڏني. گرو امرداس پنهنجي پوٽي سنسرام کي گرو صاحبن جي ڪلام سهيڙڻ جو ڪم سونپيو هو. سنسرام گرو نانڪ، گرو اگند جي ۽ پنهنجي ڏاڏي امرداس جي جي ڪلام کي ٻن جلدن ۾ سهيڙيو. گرنٿ ۾ سک گرو صاحبن کان سواءِ "ڀڳت بانيءَ" جي عنوان هيٺ پندرهن ڀڳتن جو ڪلام پڻ ڏنل آهي جن مان بہ ڀڳت مسلمان آهن. هڪ بابا فريد گنج شڪر ۽ ٻيو ڀيکن. انهن کانسواءِ ڪن ڀٽن جو ڪلام بہ ڏنل آهي.

بيبي ڀانيءَ جي مڙس گرو رامداس پنهنجي وڏي پٽ پرٿي چند جي بدران پنهنجي ننڍي پٽ ارجن کي گدي ڏني جنهن جي ڪري گرو پرٿي چند پنهنجي ننڍي ڀاءُ گرو ارجن جو دشمن ٿي پيو ۽ سندس مخالفت شروع ڪري ڏنائين. هن بہ نانڪ تخلص اختيار ڪيو ۽ گرو صاحبن جي نموني ڀائيون چوڻ لڳو. سندس پوئلڳن جو ٽولو سندس ڪلام ڳائيندو وتندو هو ۽ سکن لاءِ اهو سمجهڻ ڏکيو ٿي پيو تہ کهڙو ڪلام گرن جو آهي ۽ کهڙو ڪلام پرٿي چند ۽ سندس پٽ سوڍيءَ جو. ان مونجهاري کي ختم ڪرڻ لاءِ گرو ارجن گرو صاحبن جي ڪلام کي ترتيب ڏيئي ڪتابي صورت ۾ آڻڻ جو ارادو ڪيو. هن گوئندوال جي بابا موهن کان سنس رام جون مرتب ڪيل ٻئي پوٿيون جن کي "گوئندوال کي سينچيان" چيو ويندو هو حاصل ڪيون. تنهن کانپوءِ هن ڀريان ڀريان کان سک درويشن کي سڏايو ۽ هنن جي واتان گرو صاحبن جو ڪلام ٻڌي، پيٽ ڪري گرنٿ مرتب ڪيو. گرنٿ ۾ هن ڀڳتن ۽ ڀاٽن جي ڪلام کي بہ شامل ڪيو. هاڻي سوال ٿو پيدا ٿئي تہ بابا فريد جو ڪلام گرو

ارجن گرنٿ ۾ شامل ڪيو يا هن کان گهڻو اڳ گرو نانڪ بابا فريد جو ڪلام شيخ ابراهيم کان حاصل ڪري پوٿيءَ ۾ شامل ڪري ڇڏيو هو. سڪ عالمن جو چوڻ آهي ته گرو نانڪ جيڪي سفر ڪيا هئا، انهن ۾ هن صوفين ۽ درويشن جو ڪلام گڏ ڪري پوٿيءَ ۾ شامل ڪيو هو.①

بابا فريد جو هڪڙو سلوڪ گرنٿ ۾ هن ريت آهي:

سوهري ڏوئي نه لهي، پيئي ناهي ٿانءُ،
پر واتئين نه پڇئي، تڻ سهاڳڻ نانءُ.

گرو نانڪ بابا جي دوهي جو جواب لکيو جيڪو گرنٿ ۾ شامل آهي:

سوهري، پيئيي، ڪنت ڪي ڪنت اگم اٿاه،
نانڪ سو سهاڳڻي، جو ڀاوي بي پرواه.

ان مان ثابت ٿو ٿئي ته گرو نانڪ ٿي بابا فريد جو ڪلام ڪٺو ڪيو هو ۽ ان ڪري ئي هن بابا فريد جي دوهي جو جوابي دوهو لکيو.②

هاڻي ڏسڻو آهي ته بابا فريد جي ڪلام جي ٻولي پنهنجي اُچار جي لحاظ کان اصل حالت ۾ آهي يا گرنٿ تائين پهچندي پهچندي ان ۾ ڪا ڦير گهير به آئي آهي.

بابا فريد جن 1188ع ۾ پيدا ٿيا ۽ 1280ع ۾ فوت ٿيا. گرو نانڪ جن 1469ع ۾ پيدا ٿيا ۽ 1539-40ع ۾ وفات ڪيائون. بابا فريد جي وفات ۽ گرو نانڪ جي جنم جو وچ وارو عرصو 189 سال آهي. جيڪڏهن گرو نانڪ 25 سالن جي عمر ۾ به شاعري شروع ڪئي هوندي ته به بابا فريد جي وفات ۽ گرو نانڪ جي جوانيءَ جي وچ ۾ 214 سالن جو فاصلو آهي. ان عرصي ۾ بابا فريد جي ڪلام ۾ ڀاٽن ۽ درويشن يقين سان ڦير گهير آندي هوندي. سڪ عالمن کي به ان ڳالهه جو احساس آهي ته وقت سان گڏ بابا جي ڪلام ۾ ضرور ڦير گهير آئي هوندي. ان ڪري ئي سکن ۾ روايت مشهور آهي ته جڏهن گرو ارجن ڀڳتن جي ڪلام کي گرنٿ ۾ شامل ڪيو، تڏهن هن سوين سال اڳ فوت ٿي ويل درويشن جي روحن کي عالم برزخ مان سڏائي انهن جي واتان سندن ڪلام ٻڌو ته جيئن ڪنهن به غلطيءَ جو امڪان نه رهي.③

ڪن سک عالمن جو خيال آهي ته گرنٿ ۾ شامل ڀڳت ٻاڻي گرو ارجن ٻان چئي آهي.④

ڪي ائين به چون ٿا ته گرو ارجن ڀڳت واڻيءَ ۾ پنهنجن خيالن مطابق ڦير گهير ڪئي آهي.⑤ گياني گيان جيءَ ان ڳالهه کي تسليم ڪيو آهي.

مٿين حوالن مان هڪ ڳالهه جي پڪ ٿي ٿئي ته گرو ارجن تائين پهچندي پهچندي بابا فريد جي ڪلام ۾ ڦير گهير آئي آهي.

---

① رسالو "پنجابي ساهت"، جنوري 1947ع

② آکيا بابا فريد،

③ گردواري درشن، 134، گور پرتاب سورج گرنٿ راس.

④ گور مت نرني ساگر اور ڀڳت باني.

⑤ رسالو "سنت سپاهي"، اپريل 1953ع

گرنٿ جي ٻولي

گرنٿ جي ٻوليءَ کي عام طرح "سنت ڀاشا" سڏيو ويندو آهي، جنهن ۾ پنجابيءَ سان گڏ هنديءَ جا لفظ به آهن يا وري هنديءَ جي لفظن کي پنجابي اُچار ۾ ڍاريو ويو آهي. لساني لحاظ کان گرو نانڪ جو ڪلام ان سلسلي جي ڪڙي آهي جيڪو نامديو ۽ ڪبير کان شروع ٿئي ٿو يعني فارسي ۽ عربي لفظن جو استعمال ۽ دهليءَ مان ڦٽندڙ ٻوليءَ جو اثر. گرو نانڪ جو گھڻو تڻو ڪلام سندس مادري ٻولي يعني پنجابيءَ ۾ آهي. ڪجھ ڪلام ان دور جي شاعريءَ جي روايتي ٻوليءَ برج ڀاشا ۾ به آهي. ڪٿي ڪٿي دهليءَ جي ٻوليءَ جو اثر به آهي ۽ دا، دي، دي سان گڏو گڏ ڪا، ڪي ڪَي به ملن ٿا. جيڪي ڪڙي ٻوليءَ جا اکر آهن. جي پنجابيءَ جو " لک" آهي ته ڪڙي ٻوليءَ جو " لاک" به آهي. ساڳيءَ طرح "پچي" سان گڏ "پاچي" ۽ " اپر" سان گڏ " اوپر" به آهي.

آوت ڪو جاتا ڪهين، جاوت ڪو آيا، پرکي ڪو اپني ڪهين، اپنو نهين پايا، ميٺي ڪو ڪڙوا ڪهين، ڪڙوي ڪو ميٺا، راني ڪو نندا ڪرهين، ايسا ڪل مانهين ڏيٺا.

گرو نانڪ جي پيٽ ۾ بابا فريد جي ٻولي سرائڪي هئي. سندن گھر ۾ به سرائڪي ڳالهائي ويندي هئي. حضرت علاؤالدين چشتي دولت آباديءَ جي احوال ۾ آيل آهي ته هڪ دفعي حضرت برهان‌الدين غريب (وفات 1337ع) دولت آباد ۾ قيام جي دوران بابا فريد جي نياڻي بيبي عائشه جي خدمت ۾ حاضر ٿيو. اُتي بيبي صاحبه جي عابدہ ۽ زاهده نياڻي به موجود هئي. حضرت برهان‌الدين بيبي عائشه جي نياڻيءَ کي ڏسي مشڪيو ته بيبي عائشه سرائڪيءَ ۾ کيس چيو:

اي برهان‌الدين، ساڏي ڌي ڪون ڪيا هسندا اين.

مسعود حسن شهاب لکيو آهي ته حضرت بهاؤالدين زڪريا هر سال بابا جن ڏانهن گجرون موڪليندا هئا ۽ بابا پاڪ پٽڻ مان ٻير موڪليندا هئا. هڪ سال مخدوم صاحب بابا جن ڏانهن گجرون نه موڪليون ته بابا به ڪين ٻير نه موڪليا. مخدوم صاحب جن شڪايت ڪئي ته بابا جن هيٺيون دوهو ڪين جوابي موڪليو:

هٿڙون وٿون هٿڙي، پيران وٿون پير،
تسان نه مٺيان گجران، اسان نه مٺي ٻير.

بابا صاحب جيڪو وظيفو وضع ڪيو هو سو به سرائڪي ۾ هو ۽ جنهن جا جدا جدا اکر جدا جدا ڪتابن ۾ ڏنل آهن.

(1) اُوهان تون، اهين تون، ايهان تون، هون هون اوهان تون اوهي ايهي ايهي ①

(2) ايهو تون، اوهو تون، ايهي تون ②

(3) اُهو تون، اِهو تون، ايهين يي تون ③

① شمالي بهار ڪا پندرويں صدي ڪا ايڪ شطاري.
② رضيه سلطانه، اردو نثر ڪا ارتقا.
③ جواهر خمسه.

(4) ايھ نہ تون، اُھو نہ تون، اھو نہ تون، ايھي ئي نہ تون.①

گرنٿ ۾ ڏنل بابا جي دوھن جو اُچار ٿوري ۾ ڦير گھير سان سنڌي آھي، جنھن تي مقامي رنگ (سرائڪي) چڙھيل آھي، مثال:

سرور پنڇي هيڪڙو ڦاھيوال پچاس،
تن لهرين گڏ ٿيا، سچي تيري آس.

ٿن تپي تنور جيئن، ٻالڻ هڏ ٻرن،
پيرين ٿڪان، سر چلان، جي مون پرين ملن.

ڀھرين ڀھرين ڦلڙا، ڦل ڀ ڀچان را ت،
جو جاڳن لهن سي سائين ڪنون ڏات.

انھن مثالن مان ظاهر ٿئي ٿو تہ بابا جي ٻولي سرائڪي هئي جيڪا سنڌي ۽ جي تمام گهڻو ويجهو هئي. پر گرنٿ تائين پھچندي پھچندي ان ٻولي ۾ ڦير گهير اچي وئي.

گريئرسن جو چوڻ آهي تہ ڪنهن زماني ۾ پوري پنجاب ۾ لهندا جي ڪا نہ ڪا شڪل ڦھليل هئي جنھن کي اندروني زبان شايد هندوستاني زبان جي ڪنهن قديم شڪل پٺتي ڌڪڻ شروع ڪيو ۽ رچنا دوآبي تائين ڌڪي ڇڏيو. ان اندروني زبان جو اثر سنڌ ساگر دوآبي تائين ملي ٿو.②

ائين ٿو لڳي تہ ڪنهن زماني ۾ پوري پنجاب ۾ سرائڪي جي ڪا نہ ڪا شڪل مروج هئي ۽ پوءِ آهستي آهستي ڪنهن اندروني زبان سرائڪيءَ کي ڌڪڻ شروع ڪيو. سرائڪيءَ تي جڏهن اندروني زبان جو گهڻو اثر پيو تڏهن ان اثر هيٺ پنجابي وجود ۾ آئي ۽ خود سرائڪي بہ ان اندروني زبان کان ايتري متاثر ٿي جو پنهنجي اصل حالت ۾ نہ رهي. منهنجي خيال ۾ سرائڪيءَ جي اها شڪل جيڪا پوري پنجاب ۾ مروج هئي ان جي سنڌيءَ سان ايتري تہ هڪجهڙائي هئي جو ٻنهي ۾ تفاوت ڪرڻ مشڪل هو. ڪنهن زماني ۾ ملتان جي ڪيڪيہ پشاچيءَ ۽ سنڌ جي وراچڊ پشاچيءَ ۾ بہ ايتري تہ هڪجهڙائي هئي جو پراڪرت جي وياڪرڻي مارڪنڊيہ سنڌ جي پشاچيءَ لاءِ چيو تہ اها ڪيڪيہ پشاچيءَ جهڙي آهي. عرب سياح بہ سنڌ ۽ ملتان جي ٻوليءَ ۾ تفاوت ڪري نہ سگهيا ۽ مسعودي، اصطخري ۽ ابن حوقل سنڌ ۽ ملتان جي ٻولين کي هڪ ئي ٻولي لکيو آهي. آهستي آهستي اندروني زبان جي اثر هيٺ سرائڪي سنڌيءَ کان ڇڄي هڪ جدا صورت اختيار ڪري بيٺي. بابا فريد جي دوهن مان خبر پوي ٿي تہ ان دور تائين بہ سنڌي ۽ سرائڪيءَ ۾ تمام گهڻيون هڪجهڙايون هيون.

---

① جواهر خمسه.

② ڊاڪٽر مسعود حسين، تاريخ زبان اردو.

بابا فريد جي ڪلام ۾ سنڌي جون ڪي نحوي هڪجهڙايون

سرائڪي الف تي ۽ سنڌي واءُ تي ختم ٿيڻ واري زبان آهي جيئن چاچا، چاچو. بابا جي ڪلام مان خبر پوي ٿي تہ ڪنهن زماني ۾ سرائڪي بہ واءُ تي ختم ٿيندي هئي. مثال بابا هي اکر استعمال ڪيا آهن؛
پچو سچو ورسو چٽيو پتيٺيو پهريو ڪريو.

اعراب : لک پڙهہ ۾ آ، اِ، اُجي بدوان جيڪي نشانيون يعني زبر، زير ۽ پيش ڪم ايندا آهن انهن کي اعراب يا ماترائون چئبو آهي. تنهي ڪنڊ جي سيني ٻولين مان سنڌي ئي اهڙي ٻولي آهي جنهن ۾ اعرابن ۽ ماترائن جو نظام پوريءَ طرح موجود آهي. سنڌي ۾ اعرابن سان ئي مذڪر، مونث، حالت جري ۽ حالت اضافت وغيره جو پتو پوندو آهي. مثال طور سنڌيءَ ۾ مذڪر لاءِ آخري اکر اُ، اَو ۽ او جون پڇاڙيون لڳنديون آهن. بابا جي ڪلام ۾ مونث ۽ مذڪر سنڌيءَ جي ساڳي اصول مطابق ٺهن ٿا. مثال؛

پگ نہ ميلي هوءِ   پگ + آ = مونث
پيڊي پاٿين ڳنڍ   ڳنڍ + اِ = مونث
ڳهلا روح نہ ڄاڻئي   روح + اُ = مذڪر.
ڪن سو ويسو هو ڪري   ويس + و = مذڪر

سنڌيءَ ۾ حالت جري يا حالت اضافيءَ ۾ اسم مذڪر جو پيش زبر ۾ مٽجي ويندو آهي. جيئن اسم؛ گهرُ حالت اضافي؛ گهرَ جو مالڪ، حالت جري؛ گهر ۾.
بابا جي ڪلام مان مثال؛-

اسم صبرُ؛ صبرُ منجهہ ڪمان، صبر ڪانئيڙو.
حالت جري؛ صبرَ اندر صابري، صبرَ سندا بان.

حرفِ جر جون نشانيون :

سنڌيءَ ۾ ڪيترا اهڙا جملا آهن جن ۾ ڪن اسمن پٺيان ڪوبہ حرف جر نٿو لڳي ۽ اسمن پٺيان حرفِ جر جون نشانيون يا پڇاڙيون ڳنڍي انهن مان حرفِ جر جو مفهوم ورتو ٿو وڃي. سنڌيءَ ۾ حرفِ جر جون نشانيون هي آهن؛

(1) آن ۽ اون (گهران + گهرون)
(2) اِ (ڳوٺِ ويو)
(3) اي (ڏهاڙي)
(4) اين (پيڪين)

بابا جي ڪلامِ مان مثال؛-

1- آن ۽ اون- جنهان ڪاڏي چوپڙي؛ جنهہ + آن = جنهان

2- اِ- بارِ ٻرائي ٻيسنا: بار + اِ = بارِ
دلِ ڪاتي ڳڙ واتِ: وات + اِ = واتِ

3- اي- جنهن ڏهاڙي ڏنِ وري: ڏهاڙ + اي = ڏهاڙي

4- اين- ٻُلئين چڪڙ: ٻُلي + اين = ٻُلئين

اهڙا ڪيترائي مثال بابا جي ڪلام ۾ ملندا. بابا جي ڪلام ۾ جيڪڏهن اعرابن کي ختم ڪيو وڃي تہ لفظن جي ترڪيبن جي معنيٰ ئي بدلجي ويندي. مثال:- ڪنڌِ کهاڙا، سَرِ گهڙا. معنيٰ تہ ڪنڌ تي کهاڙو ۽ سِر تي گهڙو پر جيڪڏهن ڪنڌ ۽ سر جون آخري اعرابون ڪڍي ڇڏجن تہ ڪنڌ کهاڙا جي معنيٰ ٿيندي ڪنڌ کهاڙو آهي اهڙي قسم جي ترڪيب بابا استعمال ڪئي آهي. مثال: جند ووهٽي مرن ورُ.

سنڌيءَ ۾ فعلي مادي يا ڌاتوءَ جي آخر ۾ زمان جي نشاني ۽ ان کان پوءِ ضميري نشاني لڳائبي آهي. يعني تہ سنڌيءَ فعل ٽن جزن تي مشتمل هوندو آهي:

(1) فعل جو ڌاتو + زمان جي نشاني + ضميري نشاني
لک + يو + م
لک + يو + ءِ

بابا فريد جي ڪلام مان مثال:
اِنهين نِڪي جنگهئين، ٿل ڏونگر ڀوئيوم،
اڄ فريدي ڪوجڙا، سي ڪوهان ٿئوم.

(2) فعل جو مادو + زمان جي نشاني + ضميري نشاني
ڀوءِ + يو + م
ٿي + يو + م

حاضر واحد جي نشاني:
وائون نِڪي پُرسلات ڪَنين نہ سنياءِ،
ڪڙي پَوند، ڪڙا نہ آپ مها ءِ.

(3) فعل جو مادو + زمان جي نشاني + ضميري نشاني
سڻ + يا + ءِ
پَو + ند + ءِ
مُه + ا + ءِ

فعل مادي يا ڌاتوءَ مان مصدر جوڙڻ:

حافظ محمود شيراني پنهنجي ڪتاب "پنجاب مين اردو" ۾ پنجابي ۽ اردوءَ جي

هڪجهڙائي ڏيکاريندي لکيو آهي تہ پنجابي ۽ اڙدوءَ جي امر مان مصدر جوڙڻ جو طريقو ٻنهي زبانن ۾ ساڳيو آهي يعني "نا" پڇاڙي هئي امر مان مصدر ناهبو آهي. پر بابا جي ڪلام مان خبر پوي ٿي تہ پنجابي ۽ سرائڪي ۾ بہ مصدر جوڙڻ جو طريقو ساڳيو سنڌيءَ وارو هو يعني امر سان "ڻ" پڇاڙي لڳائي ويندي هئي. مثال:

چبڻ، چلڻ، رتڻ
چب + ڻ = مصدر، چل + ڻ = مصدر
نِوَڻ سو اکرُ کِوڻ گڻ
نو + ڻ = مصدر، کوان = مصدر
چارئي ڪُنداں ڍونديياں، رهڻ ڪتان ناه ،
آکين شيخا بندگي چلڻ اج ڪِ ڪَلِ
پري ڏيکڻ دي آس
وهڻ تداؤ گو ڪري

مصدر مان امر جوڙڻ:

سنڌيءَ ۾ مصدر جي پڇاڙي " ڻ" ڪڍي، فعل جي ڌاتوءَ تي زبر، زير يا پيش ڏيئي امر ٺاهيندا آهيون جيئن "هلڻ" مصدر مان هَلُ ۽ ڪرڻ مان ڪَرِ. جمع ٺهڻ مهل امر جي آخري اُچار " اُ" کي ڊگهو ڪري " او" ڪندا آهيون جيئن "هَلُ" مان هلو. پر جيڪڏهن امر جي آخري اکر جو اُچار " اِ" هوندو آهي جيئن "ڪر" تہ پوءِ " اِ" جو اچار ۽ جمع وارو " او" جو اچار پاڻ ۾ ملي "يو" جو اُچار ٿي پوندو آهي. جيئن "مار" جو ماريو. بابا جي ڪلام ۾ اهو ساڳيو اصول موجود آهي:

" اِ" جو مثال
ٿاڙ پڻولي، ٿاڙ + اِ = ٿاڙ
" اُ" جو مثال
ٺندا پاڻي پيءُ، پي + اُ = پيءُ
امر جي آخري آواز " اِ" ۽ جمع جي "او" جي گڏجڻ سان "يو" ٺهڻ جو مثال:
ڪنبلڙي پهريو = پهر + او = پهريو
سو ٿي ويس ڪريو = ڪر + او = ڪريو

اسم مفعول جا مثال:

سنڌيءَ ۾ فعل جي ڌاتوءَ پٺيان او-يو-ايو پڇاڙيون ڳنڍڻ سان اسم مفعول ٺهندو آهي جيئن هَليو-هليو، ماريو- ماريو، ٿا ٽ + او= ٿاٽو. سرائڪي ۾ آ-يا-يا، پڇاڙيون ڳنڍڻ سان اسم مفعول ٺهندا آهن. جيئن ماريا، چليا، ٿنيا. اهڙي اسم مفعول کي باقاعدي اسم مفعول چئبو آهي. پر سنڌيءَ ۽ سرائڪيءَ ۾ بي قاعدي اسم مفعول پڻ ٺهندا آهن. جن جا مثال بابا جي ڪلام ۾ بہ ملن ٿا.

فعل ڌاتوءَ سان "ٽ" پڇاڙي ڳنڍي اسم مفعول ٺاهڻ

مصدر لھ- امر لھُ اسم مفعول لٿو

اُنٿي ھنج.... سنڌيءَ وانگر امر لھ يا اُلھ جي آخري "ھ" "ٿ" ۾ مٽجي وڃي ۽ اُنٿي اسم ٿهي پيو.

"ھ" جو "پ" ۾ مٽجڻ

مصدر لھڻ امر لھُ، اسم مفعول ليپو

سوئي سرور ڍونڍ لھُ، جٿي ليپي وَٿ

"س" جو "ٿا" ۾ مٽجڻ

مصدر ڏسڻ، امر ڏس، اسم مفعول ڏٿو

سي لوئڻ مين ڏِٺِ.

در دروازي جاءِ ڪي ڪيون ڏٺو گھڙيال

اسم حاليہ:

سنڌيءَ ۾ اسم حاليہ ٺاھڻ لاءِ فعل جو ڌاتوءَ سان "اندر" ايندو" ڳنڍيندا آھيون. سرائڪيءَ ۾ "دا" پڇاڙي ڳنڍيندا آھن. مثال؛

ڪوڪيندياں، چانگيندياں، ڏينديان،

ڍونڍيندي، جھرندي، اُساريندي.

زمان ماضي مطلق جا مثال:

سنڌيءَ ۾ زمان ماضي مطلق ٺاھڻ لاءِ واحد متڪلم جي صورت ۾ اسم مفعول جي پٺيان "س" جي پڇاڙي ڳنڍبي آھي. جيئن "وڃڻ" جو ماضي "ويس". بابا جي ڪلام مان مثال:-

وڏي ٿي مياس، پرينءَ سان نہ ملياس

صفت تفصيل:

صفت تفصيل ڪي ظاھر ڪرڻ لاءِ سنڌيءَ ۾ "رو" يا رڙو" جون پڇاڙيون ڳنڍبيون آھن. جيئن چڱو، چڱيرو، چڱيرڙو. بابا جي ڪلام مان مثال؛

اِتي ڏک گھڻيري، اڳي نور نہ ٺاؤن

ضمير استھفام:

سنڌيءَ ۾ انداز ڏيکارڻ لاءِ ڪيترو يا ڪيترا ۽ قسم ڏيکارڻ لاءِ ڪھڙو يا ڪھڙا ضمير استھفام استعمال ٿيندا آھن.

ڪوئي دِڪن ڪيتڙا،

تون اَيون ڪھڙي ڪمِ.

صوفيا ڪرامَ ۽ عوامي ٻوليون

عربن جي مادري زبان عربي هئي ۽ الله تعاليٰ عربن جي مادري زبان ۾ ئي قرآن مجيد نازل ڪيو. الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ فرمائي ٿو:

"۽ جيڪڏهن اسان هن ڪتاب کي عربيءَ کان سواءِ ٻي ٻوليءَ ۾ نازل ڪيون ها ته هو چون ها ته هن جا احڪام چڱيءَ طرح چو نه سمجهايا ويا. هي نه عربي ٻولي آهي ۽ نه اسين عرب آهيون". (حم السجده44)

"اسان هن کي عربي زبان ۾ نازل ڪيو ته جيئن توهين سمجهين". (سوره الزخرف-2)

الله تعاليٰ عربن جي لساني گهرجن کي پورو ڪرڻ لاءِ قرآن مجيد سندن مادري زبان ۾ نازل فرمايو. پر جڏهن اسلام جو غير عرب قومن سان واسطو پيو ته غير عرب قومن جون لساني گهرجون ابري سامهون آيون ۽ مسلمان مبلغن کي قرآن مجيد جو ترجمو ٻين ٻولين ۾ ڪرڻو پيو. سنڌيءَ زبان ئي اها خوش قسمت زبان آهي جنهن ۾ سڀ کان پهرين قرآن مجيد جو ترجمو ٿيو.

اسماعيلي داعين به مقامي ريتن رواجن، لساني گهرجن ۽ مقامي ماڻهن جي سڀاءَ کي نظر ۾ رکندي، اسلامي عقيدن کي مقامي رنگ ڏيئي اسلام جي تبليغ ڪئي. سيد اسلام شاهه اسماعيليءَ جا گيتي ۽ پرگهٽي مريد مقامي لباس ۾ مقامي زبان ۾ اسلامي عقيدن جا موحدانه پيچن ڳائيندا هئا.

پهلا سرجن هار دکانو اس ڪون جپنا شڪ نه آنو.

هڪ طرف ته اسماعيلي داعين مقامي ثقافت ۽ مقامي عقيدن جي حوالي سان، اسلا مي عقيدن جي مقامي ٻولين ۾ تبليغ ٿي ڪئي ته ٻئي طرف صوفيا ڪرام گڏڻ ۾ مهر ۽ محبت جا لعل لڪائي ماڻهن ۾ ورهائيندا ٿي رهيا ۽ مقامي ثقافت جي رنگَ ۾ اسلامي عقيدن جي تبليغ ٿي ڪئي. حضرت معين الدين چشتيءَ ملتان ۾ سرائڪي سکي ۽ سندس محفلن ۾ هندوستاني زبان ۾ چيل گيت ڳايا ويندا هئا. بابا فريد نه رڳو سرائڪي زبان ۾ دوها چيا پر مقامي عقيدن جي رنگ ۾ ، مقامي ٻوليءَ ۾ وظيفا پڻ وضع ڪيا. مثال طور ويدانتيءَ آڏو جيو آتما (روح) تي جڏهن ڪثرت جو فريب ظاهر ٿيندو آهي تڏهن جيوآتما دانهن ڪندي آهي ته " تت سوم اسي" (تون هو آهين). بابا فريد به ساڳئي مفهوم جو وظيفو وضع ڪيو.

الله جي باري ۾ ويدانتي چوندو آهي " نيتي نيتي (هو هي به نه آهي، هو هي به ناهي) بابا فريد به ساڳئي مفهوم جو وظيفو وضع ڪيو:

اِهو نه تون، اُهو نه تون، اهو به نه تون.

بابا فريد جو سرائڪيءَ ۾ چيل هي دوهو:

ڪاگا ڪرنگهه ڍنڍوليا،سگلا کايا ماس،
اي دو نين نه چوهيو پر ڏيکڻ دي آس.

هنديءَ ۾ ترجمو ٿي ساري هندوستان جي مندرن ۾ گونجڻ لڳو:

ڪاڳا سب تن کائيو، چن چن کائيو ماس،
يہ دو نين نہ کائيون، پيا ملن کي آس.
شيخ عبدالقدوس گنگوهيءَ (1455ع) پنهنجو تخلص " الک داس" رکيو جيڪو عبدالله جو ترجمو هو ۽ موحدانہ پچن لکيائين:
يہ جگ ناهي باج پي، بوجه برهم گيان،
سو پاني، سو بلبلا، سوئي سرور جان.
حضرت شرفالدين بوعلي قلندر (وصال 1323ع)
سجن سکاري جائينگي نيت مرينگي رو،
بڌنا، ايسي رين ڪرو پور ڪدي نہ هو.
شيخ شرفالدين يحيٰ منيريءَ (1263-1370ع) نانگ ۽ وڇون لاءِ جيڪو منتر ٺاهيو سو هندو توڙي مسلمانن ۾ مقبول هو:
ڪالا هنسا ناملا، بسي سمندر تير،
پنک پساري، بک هري، نرمل ڪري سرير.
قاضي محمود دريائي:
ڪاجر ڍارون ڪنڪرا، سرمہ سهيو نہ جاءِ،
جن نينن ۾ تو بسي، دوجا اور نہ سماءِ.
سيد محمد گيسو دراز:
اور معشوق بي مثال، نور نبي پايا،
اور نور نبي رسول ڪا، ميري جيو ۾ آيا،
اينس اپنيس دکاوني، ڪيسي آرسي لايا.
پير حضرت قطب عالم:
محمد پر مين ڪڙيا، سائين پرم چکائي.
سيد محمد مهدي جونپوري:
هون پلهاري سجنا، هون پلهار،
هون سرجن سهرا، ساجن مجه گل هار.
شيخ بهاؤالدين باجن (1388ع):
يون باجن باجي ري، اسرار چا جي،
صندل من ۾ ڏمڪي، رب رنگ ۾ جهمڪي،
صوفي ان پر ٺمڪي.
روزي ڏر ڏر نماز گزاري، ديني فرض زڪات،
بن فضل تيري چوٽک ناهين، آگئي مک ۾ بات.
شاه ميرانجي العشاق (1496ع):
ڪيي نہ رنگي مهندي رگون، قول باس نہ آيا،
رنگ نہ رنگا دنتون اس ڪي، پيمي نہ هارون ڪايا،
ڪهي منجه پر سهاگ الله ڪا، چٽ رهيا سهاوا،
اب ڪيون سر سهاوي دوجا، تم ڪو ناهي ٺاوا.

سيد شاهہ هاشم علي العلوي (1649ع):

هاشم جي جهولان لهر، پيوين وحدت ڪي بحر،
هو دين متوالي سهر، ڏني جيو قاتل زهر.

شاهہ محمد جيو گام ڌني (1515ع):

ايڪ سمندر سات کهاوي، ڌونس بادل ۾ برساوي،
وهي سمندر هو بوند دکالي، نديان نالي هو ڪر چالي،
پيو ملا گل لاگ رهي هي، سک ۾ دک ڪي بات نہ ڪيجيئي.

هڪ پاسي تہ صوفين ۽ درويشن مقامي ثقافت ۽ مقامي ٻوليءَ ۾ مقامي عقيدن ۾ اسلامي عقيدن کي رڳــي اسلام جي تبليغ ٿي ڪئي ۽ ڪين عشق ۽ محبت جا پچن، ڪافيون، وايون ۽ دوها ٿي ٻڌايا تہ ٻي طرف درباري ثقافت جي حوالي سان اهڙي زبان ۽ شاعريءَ جي روايت جي شروعات ٿي جنهن جو عوام سان ڪو تعلق نہ هو. ميرن مرزا، حاتم ۽ ناسخ جي اصلاحي تحريڪ ، اردوءَ کي عوامي رنگ کان پاڪ ڪيو ۽ سعدالله دکني شاعر، قدرت وليءَ کي صلاح ڏني تہ

"شما زبان دکني را ريختہ موافق اردو ئي معلٰي شاه جهان آباد موزون بکنيد تا موجب شهرت و رواج خاطر صاحب طبعاني عالي مزاج گردد". ①

اسماعيلي داعين ۽ صوفين جي پرچار خود هندن جي ذات پات جي خلاف احساس جاڳايو جيڪو ڀڳتي تحريڪ جي روپ ۾ اُڀريو. ڀڳتي تحريڪ جي شروعات سواميءَ رامانج (1016-1137ع) ماڌو (1278)، آنند تيرٿ ، وشنو سوامي ۽ باشوءَ جهڙن بزرگن ڪئي. هندو ۽ مسلمان سڀ کان پهرين ڏاکڻي هندستان ۾ هڪ ٻئي سان لهہ وچڙ ۾ آيا ۽ هندو اسلامي نظرين کان واقف ٿيا ۽ اهو ئي دور آهي جو اسماعيلي داعي هندستان ۾ آيا ۽ ست پنٿ جو بنياد وڌائون. سيد سبطِ حسن پنهنجي ڪتاب "پاڪستان مين تهذيب کا ارتقا" ۾ "آبِ ڪوثر" (صفحہ ٢٥) جي حوالي سان لکي ٿو تہ:

"ڀڳتي تحريڪ جي ست پنٿ جو باني سيد امامالدين اسماعيلي هو".

هن ڊاڪٽر تارا چند جي ڪتاب "هندوستاني تهذيب پر اسلام کا اثر" مان هيٺيون اقتباس ڏنو آهي:

"ڀڳتي تحريڪ جي گهڻن جزن جو ڏس جيتوڻيڪ انفرادي طور اُپشند، مها ڀارت ۽ ڀڳوت پران وغيره مان ملي ٿو پر گهڻو تنو اهي جزا ۽ انهن جي جدا جدا رُخن تي اصرار جو انداز صاف ٻڌائي ٿو تہ انهن جو تعلق اسلامي عقيدن سان آهي ۽ گهڻو ڪري اهي اسلامي نظرين جي پيداوار آهن".

---

¹ داڪٽر شوڪت سبزواري: "اردو زبان کا ارتقا"، صفحو 101

ڀڳتي تحريڪ

ڀڳتي تحريڪ جا ٻه روپ آهن (1) نر نارائڻ مت ۽ (2) ساتوت مت. نر نارايڻ مت ۾ بهادري ۽ ڪرم تي زور ڏنو ويو آهي. هن مت جو نمائندو ڪتاب "مها ڀارت (ڀڳوت گيتا سميت)" آهي ۽ هن جو نمائندو ڀڳت ارجن آهي. هن مت جو مرڪز متّرا ۽ ان جي ڀسگردائيءَ وارا علائقا آهن.

ساتوت مت محبت جو مت آهي. هن مت جو نمائندو ڪتاب "شري مد ڀاڳوت" آهي. هن جو مرڪز چتوڙ جي ويجهو ماڌيما نگري هو جنهن کي هاڻ رڳو نگري سڏيو ويندو آهي. هن مت جو نمائندو ڪتاب "شري مد ڀاڳوت" آهي جنهن لاءِ هڪڙي حڪايت مشهور آهي. هندن جي گرنٿن جي ليکڪ کي وياس سڏيو ويندو آهي. چون ٿا ته هڪڙي وياس وڏا وڏا ڪتاب لکيا پر هن جي من کي شانتي ڪانه هئي. هڪ ڏينهن وياس ديو رشي نارد سان پنهنجي من جي اشانتي جي ڳالهه ڪئي. رشي نارد چيس ته اڄ تائين تو رڳو عقل ۽ دانش جا ڪتاب لکيا آهن. هاڻي ڪو پريم گرنٿ لک ته دل کي شانتي مليئي. نارد جي صلاح تي هن محبت جو ڪتاب ، "شري مد ڀاڳوت" لکيو.

ڀڳتي ڪنهن به ديويءَ يا ديوتا جي ٿي سگهي ٿي. پر ڀڳتي تحريڪ جو تعلق وشنو مت سان آهي. هندن جو عقيدو آهي ته جڏهن به دنيا ۾ ظلم ۽ گناهه وڌي ويندو تڏهن وشنو مادي جسم ۾ اوتار وٺي ظلم ۽ گناهه کي ختم ڪرڻ ۽ انسانن جي سڌاري ۽ ڀلائيءَ لاءِ دنيا ۾ ايندو آهي. اهڙيءَ طرح وشنو نَو دفعا اوتار وٺي هن دنيا ۾ اچي چڪو آهي. وشنو مت جو تعلق رڳو رام ۽ ڪرشن جي اوتاري وجود سان آهي ۽ انهن سان عشق هن مت جو اصل متو آهي. ڀڳتيءَ جا پنج ڀاوَ آهن :-

(1) شانت ڀاوَ: هي رشين ۽ صحرانشين درويشن ۾ هوندو آهي. ان ڀاوَ سان هو رام ۽ ڪرشن کي هر هڪ ذري ۾ محسوس ڪندا آهن. ۽ ان جي پوڄا ڪندا آهن.

(2) داس ڀاوَ: رام ۽ ڪرشن جي ڀڳتي ڪرڻ، هنومان سڀ کان وڏو ڀڳت آهي.

(3) سکا ڀاوَ: هن ۾ ڀڳت دوست بنجي ڀڳتي ڪندو آهي. جيئن ڪرشن جا گوالا جيڪي ڪرشن سان رانديون ڪيڏندا هئا.

(4) واتسليه ڀاوَ: هن ۾ ٻال رام يا ٻال ڪرشن جي ڀڳتي ڪئي ويندي آهي. دشرت ڪوشليا ۽ شو ٻال رام جا ڀڳت آهن. يشوڌا ۽ ولڀ اچاريه ڪرشن جا ڀڳت آهن.

(5) پريم ڀاوَ: هن ۾ رشي ۽ درويش جو شانت ڀاوَ، هنومان جو داس ڀاوَ، گوالن جو سکا ڀاوَ، يشوڌا جو واتسليه ڀاوَ ۽ ٻال ليلائن سڀ موجود آهن. هن ۾ پريم ڀڳتي جي آتما، پرم آتما سان ملي هڪ ٿي ويندي آهي. هن ڀڳتيءَ ۾ شرنگ رس ڀريل آهي ۽ جسم ۽ روح کي ايذاءَ ڏيندڙ رياضتن کان منع ٿيل آهي.

"شري مد ڀاڳوت" ڪانپوءِ وشنو تصور، وقت جي اونداهين ۾ گم رهيو آهي. ڇهين صديءَ ۾ وشنو مت جي ٻن ڪتابن جو ڏس ملي ٿو. هڪ "هروش" (ڪرشن جو شجرو) ۽ ٻيو "وشنو پران" يعني وشنوءَ جو ڪرشن جي روپ ۾ اوتار وٺڻ جو واقعو. انهن ڪتابن مان خبر پئي ٿي ته اٽڪل ڏيڍ هزار ورهيه وشنومت موجود هو. نائين صديءَ ۾ "ڀڳوت پران" جو ڏس ملي ٿو جنهن ۾ ڪرشن جي اوتار وٺڻ جو واقعو وڌيڪ تفصيل سان ڏنل آهي. هن ڪتاب ۾ ڪرشن هڪڙي ڳنوارڻ سان پيار ڪندو نظر اچي ٿو پر ان ڪتاب ۾ راڌا جو نالو ڪونهي. هن متڙا ۾ ڪرشن جي پيدائش، گوڪل ۾ گوالڻ سان سندس پرورش، گوالڻ سان پيار ۽ پوءِ ان گوالڻ کي ڇڏي گوڪل وڃڻ ۽ اتان جي راجا ٿيڻ جو ذڪر آهي. هن ڪتاب ۾ ڪرشن جا ٻه ڪردار آهن: هڪ وشنوءَ جي پيار ۽ ٻيو وشنوءَ جي طاقت جو مظهر آهي.

يارهين ۽ ٻارهين صديءَ ۾ گوالي ڪرشن جو ڪردار مقبول ٿيو ۽ هن جي ڳوالڻ محبوبا راڌا جو نالو به ورتو ويو. راڌا ۽ ڪرشن جو ميلاپ روح ۽ خدا جو ميلاپ هو.

راڌا ڪرشن جي ڪهاڻيءَ جي روماني عنصر کي يارهين صديءَ جي هڪڙي شاعر جئديو "گيت گوبند" نالي هڪڙي تمثيلي نظم ۾ اڀاريو ۽ ڪرشن ۽ راڌا کي هيرو ۽ هيروئن جي روپ ۾ پيش ڪيو. راڌا جي ان تصور کي رامانند ڪاشيءَ ۾ آندو. رامانند رام ڀڳت هو پر هن جي مت ۾ رام ۽ ڪرشن ۾ ڪو تفاوت ڪونه هو. ڪبير ۽ رويداس رامانند جا شاگرد هئا. ڪبير جي آخري ڏينهن ۾ گرونانڪ پئدا ٿيو ۽ ڪبير جو چيلو رويداس ميران ٻائيءَ (ڄم 1498ع) جو گرو هو. ڪبير جي ڏينهن ۾ بنگال ۾ چيتنيه مها پربو پئدا ٿيو ۽ ولڀ آچاريه (1478-1530ع) سورداس جو شش هو ۽ ڪرشن جي ٻال روپ کي پوڄيندو هو. ان دور ۾ ٽي مت مقبول ٿيا:

(1) شوڪ مت:- شو ڀڳت. هي گهڻو ڪري برهمڻ هئا. هي هندوستان جو سڀ کان پراڻو مت آهي.

(2) شاڪت مت:- شڪتيءَ ديويءَ جا پڄاري، جيڪي ديويءَ تي قربانيون ڏيندا هئا.

هندو سماج بنيادي طرح ذات پات جو سماج هو. مسلمان صوفين درويشن ۽ اسماعيلي ست پنٿين جي اثر هيٺ، ڀڳتي تحريڪ انساني هڪجهڙائي ۽ برابريءَ جي تحريڪ بڻجي اڀري. رامانند کي هن جي گرو اگهونند شنڪر هدايت ڪئي هئي ته شودرن ۽ عورتن کي پنهنجي حلقي ۾ شامل نه ڪجان. پر هن پنهنجي گروءَ جي ڳالهه نه مڃي ۽ چيو ته ذات پات ۽ ڇوت ڇات برهمڻ جون گهڙيل ڳالهيون آهن. ايشور پيار آهي ۽ پيار ايشور آهي. ڪنهن به شودر، برهمڻ مسلمان، مرد يا عورت کي پريم ڀڳتيءَ کان روڪي نه ٿو سگهجي. هندن ۾ ڪوري گهٽ ذات وارو ۽ برهمڻ اوچي ذات وارو آهي. ڪبير چئي ٿو:-

منهنجي گهر ۾ ته سڻ جو ڍير آهي
مان هر وقت ڪپڙو اُڻيندو ٿو رهان،

البت تنهنجي ڳچيءَ ۾ رڳو هڪڙو سُٽ (جنيو) آهي
تون نقط ويد ۽ گايتري پڙهڻ ڄاڻين،
پر منهنجي من ۾ ڀڳوان تو وسي،
هو منهنجي زبان تي آهي،
اکين ۾ آهي،
تون برهمڻ آهين ۽ مان ڪاشيءَ جو ڪوري،
پر منهنجي ڳالهه ڪن ڪولي ٻڌ،
تون بادشاهن ۽ اميرن جي در تي خيرات گهرندو آهين،
۽ مان ڀڳوان جو ڏيان ڪندو آهيان،
ٻڌاءِ، اسان مان وڌيڪ سٺو ڪير آهي.

شاعريءَ جي صنف دوهي جو پس منظر

شاعريءَ جي صنف دوهي جي باري ۾ هندو محققن جو چوڻ آهي تہ شاعريءَ جي اها صنف ويدن جي گايتري ڇند مان اُڀري. هندي ڇند پرڪاش جي ليکڪ رگھونند شاستريءَ لکيو آهي تہ:

گايتري ڇند مان اشٽ ڇند، اشٽ ڇند مان پراڪرت يا اُپ ڀرنش جو ماترڪ ڇند، ان مان آري ۽ آريءَ مان هندي دوهو ٺهيو.

ويدن جا ڇند ورنڪ يعني ڳڻپ وارا هئا جيئن گايتريءَ جي هڪ مصرع ۾ 24 اکر ۽ اشٽپ ڇند جي هڪ مصرع ۾ 32 اکر.①

گايتري ڇند ويدن جو اهم ڇند مڃيو ويندو آهي. ان ڇند ڪي مهاتما ٻڌ بہ پسند ڪيو هو. گايتريءَ کي ديوي بہ مڃيو ويندو آهي. گايتري ديويءَ جي باري ۾ هڪ ديو مالائي ڪهاڻي بہ مشهور آهي تہ واسوا واسوءَ نالي ڪو برهمڻ هو جيڪو ڏاڍو سٺو ڳائيندو هو. هڪ دفعي واسوا واسوءَ گايتري ديويءَ کان سوم رس ٻوٽي لڪائي ڇڏي. ديوتائن کي جڏهن خبر پئي تہ ديوتائن واڪ ديويءَ کي سوم رس ٻوٽي آڻڻ لاءِ موڪليو. واسوا واسو سهڻين عورتن جو شوقين هو. هن واڪ ديويءَ جي سونهن ڏسي سوم رس ٻوٽي ديوتائن کي موٽائي ڏني ۽ واڪ ديويءَ کي حاصل ڪيائين. واڪ ديويءَ اصل ۾ سرسوتي ديوي هئي.

هيءَ انهن محققن جي تحقيق آهي جيڪي ننڍي کنڊ جي علم، ادب، آرٽ ۽ موسيقي وغيره جي شروعات ويدن مان ڪندا آهن. ٻين محققن جو رايو آهي تہ اپڀرنش جي شاعري دوها ڇند ۾ ملي ٿي. گاٿا جو مطلب پراڪرت ۽ دوهي جو مطلب اپڀرنش گڏيل رائج الوقت زبان ورتو ويندو هو.

دوها ڇند کي مضمون جي لحاظ کان ٽن حصن ۾ ورهايو ويندو آهي. شروعاتي

---

① پروفيسر محمد آصف خان: "آکيا بابا فريد ني".

دوهي جو موضوع ديومالائي ڪهاڻيون ۽ پراڻن قصن جا جزا هوندو هو. اهو دوهو گهڻو ڪري هڪ سٽو هوندو هو يعني جنهن ۾ هڪ جملو سمايل هوندو هو. اهڙا دوها سڀ کان پهرين پنن ۽ چارڻن ڳائڻ شروع ڪيا. هيمچندر جي گرامر ۾ اهڙن دوهن جا مثال عام آهن ۽ انهن جي مصراعن جا جوڙا جدا جدا ماپ جا آهن.

ٻئي قسم جي دوهي جو موضوع مذهبي ۽ روحاني آهي. اهڙي قسم جي دوهي جو وڏو ذخيرو موجود آهي. دوها چند جو پراڻي ۾ پراڻو شاعر جنهن جو نالو معلوم ٿي سگهيو آهي سو چند آهي جيڪو ڇهين عيسوي صديءَ ۾ ٿي گذريو آهي.

منهنجي خيال ۾ دوهي جي شروعات اسان جي لوڪ شاعرن مان ٿي آهي. آڳاٽي زماني ۾ شاعري ۽ موسيقي ٻئي لازم ملزوم هيون. ان ڪري دوهي جي شروعات معلوم ڪرڻ لاءِ اسان کي موسيقي جي آڳاٽي صنفن يا وضعن تي نظر وجهڻي پوندي. سڀ کان پهرين اسين موسيقي جي قديم صنف "ترِوَٽ" جو مثال ٿا وٺون. ترِوَٽ لاءِ چيو ويندو آهي اها ان دور جي يادگار آهي جڏهن موسيقيءَ ۾ اجا لفظ شامل نه ٿيا هئا ۽ رڳو سريلا آواز ۽ بي معنيٰ ۽ مهمل اکر يا علتي آواز ڳايا ويندا هئا.

ٻيو مثال "پربند" جو آهي. هي ترِوَٽ کان پوءِ جو آهي ۽ هن ۾ لفظ ڳايا ويندا هئا جن ۾ وزن يا بحر ڪونه هوندو هو ۽ لفظن کي هڪ خاص تار سان پاڻ ۾ ڳنڍيو ويندو هو. شروعات ۾ پربند ۾ رڳو هڪڙي جملي يا دوهي جي هڪڙي چرڻ کي ڳايو ويندو هو جنهن کي "استايا" چيو ويندو هو. آهستي آهستي هڪڙو ٻيو جملو يا چرڻ به شامل ٿيو جنهن کي ڏروا (Fixed) سڏيو ويو. اهڙيءَ ريت ٻن چرڻن وارو پربند وجود ۾ آيو جنهن کي "ڏوي ڏاتو" سڏيو ويو. پنڊت دامودر پربند جي ٻئي چرڻ يا جملي کي "ايوڳ" سڏيو آهي. جنهن جي معنيٰ انت يا آخر آهي. اهي ٻئي چرڻ يعني استايه ۽ ڏروا واري ونيءَ سان ڳائبا هئا. جنهن چرڻ يا مصرع تي ڳانو پورو ٿيندو هو تنهن کي "ايوڳ" چيو ويندو هو. شروعات ۾ جڏهن اجا ڏروا وجود ۾ نه آيو هو ۽ رڳو استايه کي ڳايو ويندو هو. تڏهن استايه کي به ايوڳ چيو ويندو هو.

ٻن چوڻن کان پوءِ پربند ۾ ٽئين چرڻ جو اضافو ٿيو ۽ پربند کي "ٽر ڏاتو" چيو ويو. ان ۾ استايه، ڏروا ۽ ايوڳ ٽيئي شامل هئا. گايتري چند ۾ ٽي چرڻ هوندا هئا. ان دور ۾ چرڻ ماترائن جي وزن تي نه پر اکرن جي ڳڻپ تي قائم ٿيندا هئا. گايتريءَ جي هڪ هڪ چرڻ ۾ اٺ اٺ اکر هوندا هئا. اهڙيءَ طرح گايتريءَ جي ٽنهي چرڻن ۾ ڪل چوويهه اکر هوندا هئا. آهستي آهستي پربند ۾ چوٿين چرڻ جو اضافو به ٿيو، جنهن کي "ميلاپڪ" يعني ملائڻ وارو چرڻ سڏيو ويو ۽ جيڪو ڪڏهن ڏروا کان اڳ ۽ ڪڏهن ڏروا کان پوءِ ايندو هو ۽ ڏروا کي ڪڏهن استايه سان ته ڪڏهن ايوڳ سان ملائيندو هو ۽ اهڙيءَ ريت پربند جا چار چرڻ ٿي پيا. هوڏانهن گايتري چند جنهن ۾ اٺن اٺن اکر وارا چرڻ هئا تنهن ۾ به چوٿين چرڻ جو واڌارو ٿيو، ۽ گايتري چند اشٽب سڏجڻ لڳو.

پربند ۾ هڪڙو ٻيو چرڻ به پيدا ٿيو جنهن کي انترو چيو ويو. آهستي آهستي

ميلاپ چرڻ غائب ٿي ويو ۽ ان جي جاءِ انتري والاري. اھو چتر ڏاتو پر ٻنڌ دوھي جو ٿي روپ آھي.

"پر ٻنڌ وانگر جيڪڏھن 'ڏرو ٻڌ' جو مثال وٺون تہ شروع ۾ ڏرو ٻڌ ۾ ٻہ ٻہ چرڻ ھئا ۽ ٻئي چرڻ کي بہ ڏرو ٻڌ معنيٰ مستقل يا مقرر فقرو چيو ويندو ھو جيڪو ورو ورو ڳائبو ھو. آھستي آھستي ڏرو ٻڌ ۾ ٻہ چرڻن جو واڌارو ٿيو ۽ ٻن مان ٽي ۽ ٽن مان چار چرڻ ٿيا. سڀ کان پھرين پھرين چرڻ کي، پوءِ ٻئي ۽ ٽئين کي ۽ آخري ۾ چوٿين چرڻ کي ڏرو ٻڌ سڏيو ويو. آھستي آھستي ٻئي ۽ چوٿين چرڻ ۾ قافيو شامل ٿيو. اھا دوھي جي ٿي شڪل آھي.

منھنجو ذاتي رايو آھي تہ "دوھو" لفظ "ڏروا" جي بگڙيل صورت آھي.

'پر ٻنڌ' ۽ 'ڏرو ٻڌ' مان ٿي دوھو اسريو ۽ 'ڏرو' مان دوھو ۽ 'ڏروا' مان 'دوھو' لفظ ٺھيو.

بابا فريد جي شاعري ۽ جي سنڌي ادب ۾ اھميت

بابا فريد بنيادي طرح سرائڪي زبان جو شاعر آھي پر سندس شاعري ھيٺين ٽن ڳالھين جي لحاظ کان سنڌي ادب ۾ وڏي اھميت رکي ٿي.

(1) بابا فريد جي شاعري سنڌي شاعريءَ تي ان مٽ نقش ڇڏيا آھن.

(2) بابا فريدَ سرائڪيءَ سان گڏو گڏ سنڌيءَ ۾ بہ شاعري ڪئي آھي، جيڪا سنڌي ادب جي اوسر جي تاريخ جي مطالعي لاءِ بنيادي حيثيت رکي ٿي.

(3) بابا جي شاعري لسانيات جي ماھرن لاءِ لساني رابطن جي مطالعي لاءِ وڏو مواد مھيا ڪري ٿي.

بابا فريد جي شاعريءَ جي مطالعي مان لڳي ٿو تہ سندس شاعريءَ جا سنڌي شاعريءَ تي ان مٽ نقش آھن ۽ منھنجو خيال آھي تہ سنڌي شاعريءَ ۾ 'ڪانگل' ۽ 'ھنجُ' جون علامتون بابا جي شاعريءَ مان ٿي آيون آھن. قاضي قادن ۽ شاھ سائين جي شاعريءَ تي بہ بابا جي شاعريءَ جا ڪي ان ڇٽا نقش نظر اچن ٿا. شاھ سائين تہ بابا جي ھڪڙي دوھي جو اڪري ترجمو ڪيو ۽ ٻئي دوھي جي پھرئين مصرع ڪٽي ان تي پنھنجو بيت لکيو. مثال

بابا فريد جو دوھو:

سرور پنکي ھيکڙو، ڦاھيوال پچاس،
اي تنُ لھرين گڏ ٿيا، سچي تيري آس.

شاھ لطيف:

جر ۾ پکي ھيڪڙو، پاھيڙي پنجاھ،
رکي آس الله، لڏي لھرن وچ ۾.

بابا فريد:

ڪنڌي واھڙ نہ ڍاھ، تو ڀي ليکا ڏيوڻا،
جڌر رب رضاءِ، وھڻ تداو گو ڪري.

شاهه لطيف:

واهڙ پريون ۾ پاءِ، تو پڻ لکيو ڏيئو،
سدا سانوڻ ڏينهڙا، هنئين نہ هوندا،
وهائيءَ ويندا، اوپر اوتاهان لهي.

اهڙيءَ ريت قاضي قادن جا جيڪي دوها مليا آهن، انهن مان هي بہ دوها بابا فريد جا آهن:-

ڏينهن لٿا، سنجهيا پئي، اڳئون لٿي را ت،
ڪڙا پڪاري پاتڻي، ٻيڙا ڪپر وا ت.

بابا فريد:

فريدا، ڏکان سيتي ڏينهن گيا، سولان سيتي را ت،
ڪڙا پڪاري پاتڻي، ٻيڙا ڪپر وا ت.

قاضي قادن:

هڻ وها جيئن لون، ڪستوري جهنگئن گهري،
سچان دي صابون، اندر اڇا نہ ڪري.

بابا فريد:

فريدا، اڪ وهاجين لون، ٻيا ڪستور جُهنگ چوي،
ٻاهر لاءِ صابون، اندر اجا نہ ٿيوي

سنڌي ادب جي اوسر جي تاريخ جي ڏس ۾ هن مهل تائين جيڪا کوجنا ٿي آهي ان مطابق اسان جي شعري روايت جي شروعات لوڪ داستانن جي ڳاهن سان ٿي ٿئي جن بابت ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جو چوڻ آهي تہ اهي ڳاهون سومرن جي دور جون آهن. اسان جي باقاعدي شاعري يعني عالمن ۽ عارفن جي شاعريءَ جي شروعات چوڏهين صدي کان ٿئي ٿي. ان کان اڳ اسان جو شعري سرمايو ڇا هو، تنهن بابت ڪجهه بہ چئي نہ ٿو سگهجي.

پنجابي زبان جي اديب ۽ محقق پروفيسر آصف محمد خان، سکن جي مقدس ڪتاب گرو گرنٿ ۾ شامل بابا فريد جي دوهن ڪي ترتيب ڏيئي "آکيا بابا فريد" جي عنوان سان ڪتاب ڇپايو آهي. ان ڪتاب جي آخر ۾ هن بابا فريد جا اهڙا دوها ڏنا آهن جيڪي گرو گرنٿ کان ٻاهران فارسيءَ جي تذڪرن مان هٿ آيا آهن. جيئن تہ اهي دوها فارسي صورتخطيءَ ۾ لکيل آهن ان ڪري انهن جو اچار ايترو تہ ڦري ويو آهي جو ڪجهه دوها تہ سمجهه ۾ ئي نہ ٿا اچن. پر انهن کي ڌيان سان پڙهجي تہ خبر پوندي تہ انهن مان ڪيترا دوها سنڌي آهن.

مثال:

فريـدا، جا مون لگا نيهہ تا مين دکھ وهاجيا،
جهـران هبهوئي ڊينہ، ڪارن سچي ما پري.

صاف پڙهڻي:

فـريدا، جان مون لڳو نينهن، تان مون ڏک وهائيا،
جُهران سيو ڏينهن، ڪارڻ سچي مان پرين!

مثال:-
تون تون کر بندي جو موئي، موئي بھي تون تون کرن،
جنھين تون تون نہ کيا، تنھين نہ سنجاتو تن،
سائين سندي ناؤ کھي، وايہ پري چون،
رب نہ بھني پوريا، سندي فقيرن.

صاف پڙھڻي:
تون تون کندي جي مئا، مئي بہ تون تون کَن،
جنھين تون تون نہ کيو، تنھين نہ سڃاتو تن،
سائينءَ سندي نانءَ کي، دائم پرين چون،
رب نہ ڀڄي پورهيو، سندو فقيرن.

مثال:
فريدا، درد نہ وجم داروئين، جي لکھ طبيب لگن،
چنگي بھلي تھي بھان، جي مون پرين ملن.

صاف پڙھڻي:
فريدا، دَردَ نہ وڃنم داروئين، جي لک طبيب لڳن،
چڱي ڀلي ٿي ويھان، جي مون پرين ملن.

مثال:
فريدا، دل اندر دياؤ، کندھي لگا کيہ پھري،
ٿبي مار منجھاھين، منجھون ھي مانک لھين.

صاف پڙھڻي:
فريدا، دل اندر درياھُ، کنڌي لڳو ڪئن ڦرين،
ٽٻي مار منجھاہ ، منجھان ئي مانڪ لھين.

مثال:
تَنْ رھيا مَنْ ڦٽيا، طاقت رھي نہ کاءَ،
اُٿ پرين طبيب ٿيو، کاري دارو لاءِ.

صاف پڙھڻي:
تَنْ رھيو، من ڦٽيو، طاقت رھي نہ کاءَ.
اٿ پرين، طبيب ٿيءُ، کاري دارون لاءَ.

مثال:
فريدا آسرا ڏٽي منجھاہ ، کوءِ نہ لاھِ کڏھن تون،
وي ايون کاج ھئاہ ، ورياڻي سچا ڏٽي.

صاف پڙهڻي:

آسرا ڏڻي منجهاه ، ڪوءِ نہ لاه ڪڍهن تـون،
ٿيون ڪاج هڻاه ، ورياڻي سچو ڏڻـــي.

هي تہ هئا گرنٿ کان ٻاهران هٿ آيل دوها. خود گرنٿ ۾ بہ بابا فريد جا ڪيترا سنڌي دوها شامل آهن. ٻوليءَ جي لحاظ کان گرنٿ ۾ شامل دوها ڇئن نمونن جا آهن. هڪڙا نيٺ پنجابي، ٻيا سرائڪي، ٽيان سنڌي، چوٿان سرائڪي گاڏڙ سنڌي.

سرائڪي گاڏڙ سنڌي دوهن کي اسين سنڌي دوها تسليم ڪري سگهون ٿا ۽ انهن دوهن جي ٻوليءَ کي اُتر، لاڙ ۽ لس جي سنڌيءَ وانگر، سري جي سنڌي سڏي سگهون ٿا. ان ڳالهہ جو بہ امڪان آهي تہ اهي سرائڪي گاڏڙ سنڌي دوها اصل ۾ نج سنڌيءَ ۾ لکيل هجن ۽ گرو نانڪ ۽ گرو ارجن تائين پهچندي پهچندي انهن ۾ سرائڪي اکر شامل ٿي ويا هجن. بهرحال اسان کي سرائڪي گاڏڙ سنڌي دوهن کي بہ سري جي سنڌيءَ جا دوها سمجهي قبول ڪرڻ گهرجن.

گرنٿ ۾ شامل سنڌي دوها

دوهو 109

صبر ايهہ ساؤجي تون بندا دڙ کره ،
ودهہ تهيوه درياؤ ٽٺ نہ تهيوه واهڙا.

صاف پڙهڻي:

صبرُ اي ساءُ، جي تون بندا دِڙ ڪرين،
وِڌ ٿي وہُ درياہُ ، ٽٽُ نہ ٿي وہُ واهڙُ.

دوهو 107

صَبُرُ منجهہ کهان اي صبر ڪانيهنو،
صَبُرَ سـدا بان خالـق خطـانہ ڪري.

صاف پڙهڻي:

صبر منجهہ ڪمان، صبر ڪانيڙو،
صبر سندا ٻان، خالق خطا نہ ڪري.

دوهو 85

فريدا گلين س سجن ويهہ، اک ڍونڊيندي نہ لهان،
دکهان جيو مانليهہ، کارن تنهان ما پري.

صاف پڙهڻي:

فريدا، ڳلئين سُجهن ويهه، هڪ ڍونديندي نہ لهان،
ڏکان جئن ماليهه، ڪارڻ تهان مان ٻرين·

دوهو 52

فريدا رتي رت نہ نڪري،جي تن چيري ڪوء،
جو تن رتي رب سيو، تن تن رت نہ هوء·

صاف پڙهڻي:

رتي رَتُ نہ نڪري، جي تَنُ چيري ڪوء،
جي تَنَ رتا رب سين، تِنِ تَنِ رتُ نہ هوء·

دوهو116

اک پهکا نہ ڳالهاء سبهنا مين سچا دهني،
هينئون ڪيهي ٺهاه، مانک سبهہ امولوي·

صاف پڙهڻي:

هڪ ڦکو نہ ڳالها ء، سيني ۾ سچو ڏڻي،
هينئون ڪهين ٺاهہ، مانڪ سڀ امولوين·

دوهو 111

تن تپي تنور جيو، بالن هڏ بلن،
پيرين تهکان سر جلان، جي مون پري ملن·

صاف پڙهڻي:

تَنُ تپي تنور جئن، ٻارن هَڏ ٻرن،
پيرين ٿڪان، سر ڄُلان، جي مون ٻرين ملن·

سرائڪي گاڏڙ سنڌي دوها

دوهو 55

فريدا، ننڍهي ڪنت نہ راويو وڏي ٿهي مئي آس،
دهن ڪوڪيندي گور مين، تي سهہ نا ملياس·

صاف پڙهڻي:

ننڍي ڪنت نہ راويو، وڏي ٿي مئياس،
ڌَن ڪوڪيندي گور ۾ توسان نہ ملياس·

دوهو 100

فريدا رت ڀري ون ڪنبيا، پت‌جهڙين جهڙ پاه ،
چاري ڪندا ڍوندياں، رهن ڪتهاؤ ناه·

صاف پڙهڻي:

رتُ ڦري، وَن ڪنبيا، پت‌جهڙين جهڙ پاءِ،
چارئي ڪُندا ڏيکيان، رهڻ ڪنائين ناهه.

دوهو 112

سرور پنکهي هيکڙو، پهاهيوال پچاس،
ايهه تن لـهرين گڏ تهيا، سچا تيري آس.

صاف پڙهڻي:

سرور پکي هيکڙو، ڦاهيوال پچاس،
اي تن لهرين گڏ ٿيا، سچا تيري آس.

دوهو 78

فريدا بري دا بهلا ڪر، غصه من نه هنڍهاءِ،
ديهي روگ نـه لگ اي، پلي سبهه ڪج پاءِ.

صاف پڙهڻي:

فريدا بري دا ڀلا ڪر، غصه مَن نه هنڍاءِ،
ديهي روڳ نه لڳئي، پلئہِ سڀ ڪجهه پاءِ.

دوهو 105

پهلي پهري پهلڙا، پهل بهي پچها رات،
جو جاڳنهه لهن سي، سائي ڪنون ڏات.

صاف پڙهڻي:

پهرين پهرين ڦلڙا، ڦهل ڀي پڇا رات،
جو جاڳن لهن سي، سائينءَ ڪنون ڏات.

دوهو26

فريدا گلئي چڪڙ دور گهر نال پياري نيهه
چـلات ڀجي ڪملي، رهـان تـه ٹُٹي نيهه

صاف پڙهڻي:

ڳليئن چڪڙ، ڏور گهر، نال پياري نيهن،
چلان تہ ڀڄي ڪملي، رهان تہ ٽٽي نيهن.

دوهو 27

بهجو سجو ڪملي، الهه ورسـو ميهه،
جاءِ ملا تنها سجنـا، تـٹو ناهي نيهه.

صاف پڙهڻي:

ڀڄي سڄي ڪملي، الهه ورسايو مينهن،
جاءِ ملان تنهان سڄڻان، ٽٽو ناهي نينهن.

– آغا سليم

دوها

117-1

1

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جت دهاڙي ڌنِ وري ، ســاهي لئي لکاءِ ،
مَلَڪُ جــو ڪنــي سڻيندا ، مُهُ ديکالي آءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جِتِ ڏِهاڙي ڌَنِ وري، ساهي لــئہ لکا ءِ،
مَلَڪُ جو ڪنين سڻيندا، منهن ڏيکالي آ ءِ .

سنڌي ترجمو:

جنهن ڏهاڙي وَرَ سان پرڻي، ڏينهن سهاڳ جو آيو،
ملڪ الموت جو ناءُ ٻڌو هئين، منهن ڏسڻ سو آيو.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڌَنِ = جوان ڇوڪري
وَري = پرڻي
ساهي = تِيتِ
ملڪ = ملڪ الموت
سڻيندا = ٻڌڻ ۾ اچي ٿو
ڏيکالي = ڏسڻ لا ءِ

2

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

جِندُ نماڻي ڪَڍھيي ، ھڏا ڪو ڪڙڪاءِ ،
ساھي ليکي نہ چلئي ، جندوُ ڪون سمجھاءِ

دوھي جي امڪاني پڙھتي:

جِند نماڻي ڪڍئي، ھڏان ڪُون ڪڙڪائي،
ساھي لکئي نہ چلئي، جندو ڪون سمجھائي.

سنڌي ترجمو:

جانِ کي تن کان ڌار ڪري ٿو، ھڏن کي ڪڙڪائي،
موت وَرَ سان ھلي نہ جنڊڙي، ڪير تہ ڪو سمجھائي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

جندو = جان
چلڻي = ھلڻ واري
ھڏان = ھڏن کي
ساھي = ٿِتِ

3

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جِندُ وهٽي ، مَرَڻُ وَرُ ، لي جا سـي پرڻاءِ ،
آپڻ هٿي جول ڪي ، ڪي گل لگي ڌاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جِندُ ووهٽي، مَرَڻُ وَرُ، لي جاسي پرڻائي،
آپڻي هٿين ڄول ڪي، ڪنهن ڳل لڳي دانهين .

سنڌي ترجمو:

موت جو بنرو جِندُ بنري ء کي، نيندو آخر ساڻ،
پنهنجا پاڻ اماڻيندس پو ڪنهن ڳر لڳندي پاڻ .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ووهٽي = زال
لي جاسي = وٺي ويندو
آپڻي = پنهنجي
ڄول ڪي = موڪلي
ڳل = ڳر

4

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

والهه نڪي پُرِ سلات ، ڪني ن سٽي آءِ ،
فريدا ڪڙي پوندي اي ، ڪڙان آپ مهاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

والئون نِڪي پل صراط ، ڪنين نہ سٽياء،
فريدا ڪڙي پوندء، ڪڙا نہ آپ مُهاء .

سنڌي ترجمو:

هو جا پل صراط بدي تني، وارَ کان وَڌِ جا سنهڙي،
ڇو تو پاڻ مهائين وينو، پاڻهي خبر پوندي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

والنهؤن = وار کان وڌيڪ
نڪي = ننڍي، سنهي
ڪڙي = ہڙڪ. لڙيو ڇڙهيہ چوٿئين، ڪِريو کوه ڪڙن. (شاه)
مُها ءِ = تباه ڪر. سيڻي ما ءِ مُهن، سي ٿي راحت روح جا. (شاه)

5

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا در درويشي گاڪـــڙي ، چلان دنيا ڀت ،
بـنهه اٿائي پوٽلي ، ڪـٿـي ونجـهان گهـت .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فـريدا در درويش گاڪڙي، چلان دنيا ڀَتِ،
بـنهه اُٺـائي پـوٽـلي، ڪـٿـي وڃان گـهـت •

سنڌي ترجمو:

درويشي ۽ جي واٽ ڏکي آ. ڪريان دنيا داري،
ٻڌي ڪنيم جا سَر تي سا آءُ ڪٿي اڇلايان ڳنيڙي •

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

گاڪڙي = ڏکي
ڀت= وانگر، طرح. اهُکي راهه الله جي، اهُکي اهُکي ڀت. (قاضي قادن)
پوٽلي = ڳنيڙي
پلاٿيندو پوٽلي مٿي ڪيندو ڪير (قاضي قادن)

6

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪِجُھ نہ ٻُجھي ڪجھ نَ سُجھي، دنيا ڳجھي ڀاهِ،
سائين ميري چنگا ڪيتا ناهي ت هنيي دجهان آڻ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪُجُھ نہ ٻُجھي، ڪُجھ نہ سُجھي دنيا ڳجھي ڀاء،
سائينءَ ميري جنگا ڪيتا، ناهي تہ هون ڀي دجهان ها.

سنڌي ترجمو:

ڪنهن کي سمجھ اچي ناهي، دنيا ڳجھڙي باهِ،
مهر نہ ٿئي ها مولا جي تہ، سڙي وڃي ها ساهہ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

ٻُجھي = سمجھڻ ۾ اچي
مورک مامَ نہ ٻجھڻا، هيڏانهن هوڏانهن ڪَنِ،
ڪون ٻُجَهن، قدر ڪميا اُن جو (شاھ)
ڀيون
ڀيا = باهِ
ڪيتا = ڪيو، ڪيل. ڪيتا ٿو لوڙهي سنڌي جوڻي.
ناهي = نہ تہ
هون = مان
پرديسيان پنڌ ڪري هلي آيس هون،
اوچو تون عرش تي، آن ڀورو مٽي ڀون.
هون آءُ ونڌان وَڄُ تون، سيڻان ويہ مَ ڪٿ (قاضي قادن)
دجهان = سڙان
ڪوسين ڪوهل نيپجي، ٺاري ٻن داهي، (قاضي قادن)
سچي منگل نہ دهڻ، سچي سرپ نہ کاءِ (قاضي قادن)

7

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريدا جي جاڻان تل ٿورڙي ، سمل ٻُڪُ ڀري ،
جَي جاڻا سَئهُ ننـدڙا ، تان ٿوڙا ماٿهہ ڪري .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا جي جاڻان تِلِ ٿورڙي، سنيل ٻُڪُ ڀرين،
جي جاڻان شوه نـڍڙا، ٿوڙا ماڻَ ڪرين .

سنڌي ترجمو:

تال ۾ ترَ جي ٿورا هن تہ، سوچي ٻُڪُ ڀَر،
پنهنجي جواڻ جماڻ پرينءَ تي، ايڏو ناز نہ ڪر .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

تـل = تـر
سنل = سنيالي
شوه = پرين

8

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

جــي جاڻان لڙُ ڇڄڻــان ، پيــڊي پائين ڳنڍِ ،
تــي جي وڏسي ناھ ڪو ، سڀ جگ ڏٺا ھنڊِ .

دوھــي جي امڪاني پڙھڻي:

جـي جاڻا لڙڇڄڻان، پيڍي پائين ڳنڍ،
تئين جيو شوہ ناہ ڪو، سڀ جگ ڏٺا ھنڍ۔

سنڌي ترجمو:

ڳنڍ ٻڌان ھا جي جاڻـان ھا، پلئه ڇڏائيي ويندو،
ڳولھيم سڀ سنسار نہ مليم، ڪو بہ وڏو تو جيڏو.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

لڙ = لڙ لڳڻ، پلئه
ڇڄڻا = ڇڄڻو
پيڍي = ٻڪي
پائين = ٻڌين
تئين = تو
جيوھ = جيڏو وڏو
شوھ = پريتم
ھنڍ = آزمائي

9

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا جي تو عقل لطيف ڪالي لک ن ليک ،
آپنڙي گريوان ۾ مين مَهِ سِرُ نينوا ڪر ديک

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، جي تو عقل لطيف، ڪالي لک نہ ليک،
آپڻي گريوان ۾ مُنهن ① نوا ڪر ڏيک.

سنڌي ترجمو:

لک نہ ڪارا ليک فريدڻ، ڪجهہ تہ عقل ڏار،
ڪڏهين تہ تون بہ ڪَنڌ جُهڪائي، پنهنجا عيب نهار.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

آپنڙي = پنهنجي
گريوان = گريبان، سنڌيءَ ۾ مروج آهي.
سي ڪڻ ٻهرِ هڻن ٻاه، جن گڏيو گر گريوان ۾. (شاهہ)

---

① اصل متن ۾ "منهن سِر نينوا ڪر" لکيل آهي جيڪو محاوري جي لحاظ کان غلط آهي پروفيسر محمد آصف خان اصلاح ڪري "سر نينوا ڪر" لکيو آهي پر محاوري ۾ منهن استعمال ٿيندو آهي. "نينواڪر" بہ صحيح نہ آهي ان ڪري مون "نِوا ڪر" لکيو آهي. نوائڻ اکر بابا فريد هڪڙي ٻئي دوهي ۾ بہ لستعمال ڪيو آهي
جو سِرُ سائين وَ نہ نِوي، سو سِرُ ڪپِ اُتار.

10

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فــريـدا جوتَي مارن مُـڪيا تَنهانَ ماري گُهمِ،
آپـنـڙي گـهـــر جـائـيي ، پير تنها دي چُمِ.

دوهـي جي امڪاني پڑهٽي:

فريدا جو تئين مارن مُڪيان، تنهان نہ مارين گهمِ
آپـڻـي گـهــر جائيي، پير تنهان دي چُمِ.

سنڌي ترجمو:

فريدا جي ڪو تو کي ماري سائين، تنهن کي تون نہ مار،
پير چمي تنهن ماڻهو ء جا تون، گهر جي واٽ نهار.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

جو= جيڪي
تـئين= تـوکي
مڪيان= مُڪُون
تـنهان= تـنـکي
گهم= موٽـائي، موٽ ۾
آپـنـڙي= پـنهـنجي
ڄـائيي= وڃـجي
دي= جا
چُمِ= چمي

11

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريدا جان تو ڪٽڻ ويل تان تُو رَتا دُني سيون،
مـرگ سـوائـي نـيـهه، جـان پـريا تان لديا.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فـريدا جان تو ڪٽڻ ڏينهن تان تُو رَتا دُني سيون،
مـرگ سـوائـي نينهن، جان پريا تان لڏيا.

سنڌي ترجمو:

فريدا، ڪٽڻ سندي ويل لنگهي ويئي، ڪيئہ ڪانہ ڪمائي،
موت وڏائي نينهن تہ سمجهيو، لڏڻ ويل آ آئي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

رَتـا= رتـل
دنـي= دنـيـا
ويـل= گھڙي
سيون= سان

مرگ= موت
سوائـي= وڏايـل
جان= جيئـڻ
تـان= تـبـئـن
لديا= لڏيو

بـابـا فريد جو هي دوهو بہ گرنٿ ۾ غلط ڇپيل آهي. اصل ۾ هي سورٺو آهي. پهرين مصرع جو قافيو ويل ۽ ٻئي جو نينهہ ڏنل آهي جيڪو غلط آهي، يا تہ پهرين مصرع ۾ ويل لفظ غلط يا وري ٻئي مصرع ۾ نينهن. مون نينهہ لفظ کي صحيح سمجهي ڪٽڻ ويل جي جاءِ تي ڪٽڻ ڏينهن لکيو آهي.

12

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ديک فريدا جُ ٿيا ، داڙي هوئي ڀُور ،
آگهہ نيڙا آيا ، پچار هيا دور.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڏيک فريدا جو ٿيا، ڏاڙهي هوئي ڀُور،
آڳهہ نيڙي آئيا، پچار هيا ڏور.

سنڌي ترجمو:

ڏس تہ فريدڻ ڇا ٿيو، اڇي ٿي وئي ڏاڙهي،
آئيا ڏينهن پڇاڙي ڄ جا، گذري وئي اڳياڙي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

ڀُور= اڇي
آڳهہ= اڳياڙي
نيڙي= ويجهو
پڇا= پيرون

13

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

ديک فريدا جُ تيا ، شڪر ھوئي وسُ ،
سائين باجھ آپڻي ، ويدن ڪھڻي ڪس .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

ڏيک فريدا جو ٿيا، شڪر ھوئي وس،
سائين باجھون آپڻي، ويڏن ڪھيئي ڪس •

سنڌي ترجمو:

کنڊُ بہ ھاڻ تہ وهِ ٿي ويئي، ڇا ٿيو ڏس فريدڻ،
پنھنجي سھڻي سائينء بنان ھيو ڪنھن کي ڏسيون ويڏن.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

جُ= جو
تيا= ٿيو
شڪر= کنڊ
ھوئي= ٿي
وِس= وِھ
باجھون= کانپوءِ، بنان

14

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا اڪي ديک پتيٺيان ، سڻ سڻ ريٺي ڪن ،
ساک پڪندي آئي آ ، هور ڪريندي ون .

دوهي جي امڪاني پڙهت:

فريدا ، اڪين ڏيک پتيٺيان، سڻ سڻ ريٺي ڪن،
ساک پڪيندي آئي آ، هور ڪريندي ون •

سنڌي ترجمو:

فريدا ، اڪين ڪي ويساھُ[1] اڇي ويو، نيٺ تہ ڍاپيا ڪَنَ،
پوک پچڻ تي ايندي آ تہ ، نوان ڪندي آ وَنَ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

اڪي= اکيون
پتيٺيان= پت ڪيائون، ويساھ ڪيائون
ريٺي= تمتار ٿيا، پيرجي ويا.
ساک= پوک
پڪيندي= پچڻ تي
هور= پيو
ڪريندي= ڪندي آ
ون= رنگ

[1] اڪين کي دنيا جي بي ثباتيءَ جو ويساھُ اچي ويو.

15

ڪرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا ڪالي جنھي نہ راويا ، ڏولي راوي ڪوءِ ،
ڪـر سـائين سيـو پرھڙي ، رنگ نويلا ھوءِ .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

فريدا، ڪالئين جنھن نہ راويا، ڏولئين راوي ڪوءِ،
ڪَر سائينءَ سيون پرھڙي، رنگ نويلا ھوءِ.

سنڌي ترجمو:

فريدا، ڪارا وارَ نہ يار رِجھايئہ، تي ويئہ اڇا وار،
جاڳي ڪر تون پرہِ پرين ۾ سان، رنگ نئون ٿي يار.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڪالي= ڪاري رات معنيٰ جواني جڏھن وار ڪارا ھوندا آھن.
جنھي= جنھن
راويا= ريجھايو
ڏولي= اھاڻ جي وقت. معنيٰ جڏھن وارن جو رنگ اھو ٿيو. زندگيءَ جي شام ٿي.
سيون= سان
پرھڙي= پرہ جو لسم تصغير
نويلا= نئون.

16

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، جن لوڻ جڳ موهيا سي لوڻ مين ڏٺُ،
ڪجل ريک ن سهديا ، سي پنکي سُو ۓ بِٺ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا جن لوئڻ جڳ موهيا، سي لوئڻ مين ڏِٺِ ،
ڪجل ريک نہ سهنديان، سي پنکيءَ سونهن وِٺِ.

سنڌي ترجمو:

فريدا جن موهيو هي جڳ هو سارو، سي اکيون مون ڏٺيون،
ڪجل ريک سٺي نہ جن ٿي، تن ۾ پکين جون وٺيون.

ڏکين لفظن جي معني :

لوڻ = اکيون، سنڌيءَ ۾ 'لوڻا هڻڻ' محاورو آهي.
ڏٺ= ڏٺيون
بِٺ= وِٺِ

17

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڪوڪينديان چانگينديان متي ڏينديان نت،
جو شيطان ونجهانيا ، سي ڪت ڦيرهِ چت.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، ڪوڪينديان چانگهينديان، متيان ڏينديان نت،
جو شيطان وڃائيا، سو ڪتّ ڦيري چت•

سنڌي ترجمو:

فريدا، متيون ڏيئي سمجهايائون، ڪري واڪَ وڏا،
جنهن دل ۾ شيطان جو ڏيرو، ڪئن سمجهي دل سا.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڪوڪينديان = ڪوڪيندي
چانگهينديان = وڏا واڪ ڪري
ونجهائيا = وڃائيا

18

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا تيو پواهي دب ، جي سائين لوڙهِ سب،
اڪ ڇج پيا لتاڙيہ تان سائين دي در واڙياهِ.

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

فريدا، ٿيو پواهي دَ ڀ ، جي سائين لوڙهي سب،
هڪ ڇنڻ، پيا لتاڙيڻ، تان سائينءَ دي در واڙيڻ.

سنڌي ترجمو:

فريدا جي سائين جي سڪ تہ ٿيجي، پواٽي جو گاهُ.
ڪوئي لتاڙي ڪوئي ڇني تہ ملي سائينءَ جو چاهہ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

ٿيو = ٿيءُ
پواهي = رستي جو
درب = ڊڀ
لوڙهہ = گهرين
ڇجہ = ڇنٽي
لتاڙيہ = لتاڙيڻ
واڙياهہ = واڙيڻ

19

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا خاڪُ نہ ننديني، خاڪو جيڏ نہ ڪوءِ ،
جيو ديان پيران تلي سويان اوپر هوءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا خاڪ نہ ننديئي خاڪو جيڏ نہ ڪوءِ،
جيونديان پيران تلي، موئيان اوپر هوءِ.

سنڌي ترجمو:

مٽيءَ وڏو مان فريدا، مٽي نِندِ نہ يار،
جيئندي پيرن هيٺ، مرون تہ، مٿان مٽيءَ بار.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

نندييي = ننڊجي
خاڪو = خاڪ مٽي
جيوندِيان = جيئندي
تلي = هيٺ
موئيان = مري ڪانپوءِ

20

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، جالُب تانيھ ، ڪيا لُب تاه ڪوڙا نيھ ،
ڪچر جھت چَتِ لگھانيي ، ڇپر تٽي ميھ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، جان لُبِ تان نينهن ڪيا، لُبِ تان ڪوڙا نينهن،
ڪچر چَتِ لڳائيي، ڇپر ترٽا مينهن.

سنڌي ترجمو:

فريدا، لوڀ جي آ ڪنهن نينهن ۾ سو بہ ڪھڙو نينهن،
ڪيسين چَتِ لڳائجي، ٽٽندي، وسندو مينهن.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

جا = جان
تا = تان
نيھ = نينهن
لب = لوڀ
جھت = ڇت

21

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، جنگل جنگل ڪيا ڀوهِ ، وڻ ڪنڌا موڙيه ،
وسي رَبُ هنياليئي ، جهنگل ڪيا ڍونڍيه .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا ، جنگل جنگل ڪيا ڀوه ، وڻ ڪنڌا موڙيه ،
وسي رَبُ هنياليئي ، جهنگل ڪيا ڍونڍيه

سنڌي ترجمو:

فريدا ، جهنگ بر ۾ تو ڪنهنڪي ڳولهين ، ڳولهين تو ڪانڊيرا ،
رب جو ديرو دل ۾ آهي ، جهنگ ۾ ڪنهنجي ڳولها .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڀوهِ = گهمين ٿو
موڙيه = موڙهيو وتين
نہ سو لاهو نہ سرو ، نہ اوراڙ نہ پار ،
موڙهيو وتين تن کي ، منجھ نهار . (قاضي قادن)
هنياليي = هانوَ ۾

22

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريدا ايهني نڪي جنگهيي ٿل ڏنگر ڀواوم ،
اڄ فريدي ڪُوجڙا ، سئي ڪوهان ٿي اوم.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، انهي نِڪي جنگهئين، ٿل ڏونگر ڀوئيم،
اڄ فريدي ڪُوچڙا، سَئي ڪوهان ٿيئُوم.

سنڌي ترجمو:

فريدا، انهن ننڍڙن جنگهڙن سان، ٿر ڏونگر ڳولهيوم
سو ڪوهن جو سفر فريدڻ، وڃڻ ڏور پيوم.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

ايهني = انهن
نِڪي = ننڍن
جنگهئين = جنگهن
ٿل = ٿر
ڀوئيوم = ڳولهيوم، مٿي ڪيو پٺان، هنجن هاٺان هٽڙا. (شاه)
ڪوچڙا = سفر
سئي = سو

23

ڪرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا راتي وڏيان ، دکھ دکھ اٺن پاس ،
درگ تنهان دا جيويا جنها وِڊاني آس ·

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا راتين وڏيان، ڏک ڏک اُٺن پاس،
ڏرگ تنهان دا جيوڻا، جنهان وڏائي آس ·

سنڌي ترجمو:

فريدڻ راتيون وڏيون، دُکي ٿو سارو ماس،
تِنِ جي ٻہ ڇا زندگي، جن کي پرائي آس.

ڏکين لفظن جي معني:

دگ = دُکن
پاس = پاسيريون
راتي = راتيون
درگ = لعنت
تنهان = تن جو
جيوڻا = جيئڻ
وڏائي = پرائي

24

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريـدا جي مَي هـودا واريا مَـتـا آنـيـڙيان ،
هينڙا جلي مجيـٺ جيـون ، اوپـر انـگارا .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، جي مين هوندا واريا، مٽان آئيڙيان،
هينئڙا جلي مجيٺ دا جيون، اوپر اگّاران •

سنڌي ترجمو:

فريدا، پنهنجو پاڻ کي واريان ها، پرين جو آيا ها،
هاڻي آلي ڪاٺيءَ وانگر، دکين تو اي جيئڙا .

ڏکين لفظن جي معني :

مي = مين
هودا = هونـدا، هجڻ، وجود
آئيڙيـان = اچڻ وارن
مجيٺ = مڃيٺ

25

ڪرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، لوڙي داک بجوريان ، ڪڪر بيجي جٽ ،
هندي اُن ڪتائيندا ، پيڏا لوڙهي پَٽ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، لوڙهي ڊاک بجوريان، ڪِڪرُ ٻيجي ڄَٽ،
هندي ڪتائيندا، پيڏا لوڙهي پَٽ.

سنڌي ترجمو:

فريدا، پوکي ڪرڙ ۽ ڊاک گهري تو، کهڙو نہ آ ڄَٽ،
ڪتيل اُن هنڊائي تو پر، دل گهريس تي پَٽ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

لوڙي = گهري
بجوريان = بجور جي
ٻيجي = پوکي
پيڏا = پائڻ لاءِ
ڪتائيندا = ڪتيل

26

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا گليني چڪڙ دور گهر نال پياري نيهُ ،
چلان ت ڀجي ڪملي رهان ت ٽٽي نيهه .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، ڳلئين چڪڙ ڏور گهر ٿال پياري نينهن،
چلان تہ ڀجي ڪملي، رهان تہ ترٽي نينهن.

سنڌي ترجمو:

فريدا گپ گهٽين ۾، گهر بہ پري آ. يار سان منهنجو نينهن،
وڃان تہ پُسندي ساري چادر، رهان تہ ٽٽندو نينهن.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

چڪڙ = گپ
نـال = سان

27

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

پــجــو سجو ڪـنـبـلي ، الـهـ ورسو ميهه ،
جــاءِ مــلان تــنـهــا سجڻا ، تنو ناهي نيهه .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڀــجــي سجي ڪنبلي، الهَ ورسايو مينهن،
جاء ملان تنهان سجڻان، ترٽو ناهي نينهن.

سنڌي ترجمو:

ڀلي ڀسي هي ء ساري چادر، الله وسايو مينهن،
وڃان پرين ء سان وڃي ملان، تنو ناهي نينهن.

28

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا مَي پولاوا پگ دامت ميلي هو جاءِ ،
گهلا روحُ نہ جاڻ اي ، سُر پيي مٽي ڪاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، مين پولاوا پڳ دا، مت ميلي هو جاء،
ڳهلا روح نہ جاڻئي، سرُ پيي مٽي ڪاء.

سنڌي ترجمو:

فريدا، منهنجي پڳ نہ ميري ٿي پئي، هر هر اهوئي اونو،
جنهن مٽڙي تي پڳ پئي آ، مٽي ۾ سو ملندو.

ڏکين لفظن جي معني :

پيولاويا = پيليل
ڳهلا = ڳهلو

29

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، شڪر کنڊ نوات گڙ ماکيو مانجها دُڌ ،
سڀي وستو منيان رب ن پجن تَدُ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، شڪر، کنڊُ، نبا ت ، گُڙُ، ماکيون، مانجها دُڌ ،
سڀئي وستو مٺيان، رَبَ بہ پڄن تَدِ .

سنڌي ترجمو:

فريدا، مُستي، کنڊ، نبات ، گُڙ، ماکي، کير مٺو،
هر هڪ شي ءِ آ ڏاڍي مٺڙي، رب جو مٺ نہ ڪو .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

شڪر = گُڙ جي پور، مُستي
نوات = نبات
ماکيون = ماکيءَ جو جمع
مانجها = مينهن جو
دُڌ = کير
وستو = شيون
تَدِ = تہ بہ، تڏهين بہ
تون تون تَدِ لڳندءِ، ڪرڦند جيئن. (قاضي قادن)

30

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فــريدا روٽي ميري ڪاٺ ڪي، لاوڻ ميري بک،
جنهان کاڌي چوپڙي، گهڻي سهن گي دک.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، روٽي ميري ڪا ٺ ڪي لاهوي ميري بُک،
جنـهـان کاڌي چوپڙي، گهڻي سهڻ گي ڏک۔

سنڌي ترجمو:

فريدا، ماني منهنجي ڪاٺ جي، لاهي منهنجي بُکَ،
جي کائن ٿا سٿيي ماني، گهڻا سهن ٿا ڏک۔

31

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

رکـــي سـڪـــي کاءِ ڪـي ٺنڊا پاڻي پيءُ ،
فريدا ديک پراني چوپڙي ، نا ترساني جيءُ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

رُڪــي سکــي کا ء ڪي، ٺنڊا پاڻي پيءُ،
فريدا، ڏيک پرائي چوپڙي، نہ ترسائين جيءُ.

سنڌي ترجمو:

رُکي سُکي ماني کائي، ٿڌو پاڻي پيءُ،
ڏسي پرائي سٿيي ماني، ڇو تون سڪائين جيءُ.

32

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

اڄ ن ستي ڪنت سيو انگ مڙي مڙجاءِ ،
جاءِ پڇهه ڏوها گهٽي ، تم ڪيو رين وهاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

اڄُ نہ ستي ڪنت سيون، انگ مڙين مڙجاءِ،
جاءِ پڇيو ڏهاڳڻيءَ، تم ڪيو رين وهاءِ.

سنڌي ترجمو:

اڄ نہ ستي ڪانڌ سان، هر هر موڙي ڪَرَ،
ڪيئن وهائي رات ڏهاڳڻِ، جيڪا بنان وَرَ.

ڏکين لفظن جي معني :

ڪنت = ڪانڌ
سيون = سان

33

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ساهُري ڍوني نالهي پيئيي ناهي ٿاؤ،
پر واتڙي نہ پڇني، ڌڻ سهاڳڻ ناؤ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ساهرين ڍوئي نہ لهي، پيئيي ناهي ٿانءُ،
پِرُ واتئين نہ پڇئي، ڌڻِ سهاڳڻ نانءُ.

سنڌي ترجمو:

ساهرين گهر ۾ مان نہ جنهن جو پيڪي پيءُ نہ ماءُ،
گهوٽ بہ گهر ۾ پڇي نہ جنهنکي، سڏائي سهاڳڻ نانءُ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڍوئي = سهارو
ٿانءُ = جاءِ
پيئيي = پيءُ وٽ
ڌڻ = نوجوان عورت

34

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ناتي ڌوتي سنبهي ستي آءِ نچند،
فريدا، رهي س ہيڙي هنگ دي، گئي ڪٿوري ڳنڌ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

نهاتي ڌوتي، سنبهي، ستي آهِ نچند،
فريدا، رهي سو ہيڙي هِڱ دي، گئي ڪٿوريءَ ڳنڌ.

سنڌي ترجمو:

وهنجي سهنجي سيجَ سُتي آ، ڪيڏو سک آرام،
هتي هئي هِڱ جي ہيڙي ۽ وانگر، وئي تہ هئي گلفام.

35

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جـوبن جـانـدي ن ڏران جي سهه پريت ن جاءِ ،
فريدا ڪِني جوبن پريت بن سُڪ گني ڪملائي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جوبن جاندي نہ ڏران، جي شوه پريت نہ جاء،
ڪـنـي جوبن پريت بِن، سُڪ گئي ڪملاء .

سنڌي ترجمو:

پرواه ناهي وڃي جي جوبن، رسي نہ شل هو يار،
ڪيڏا جوبن ڪوماڻيا هن، مليو نہ جن کي پيار.

ڏکين لفظن جي معني:

شوه = پرين
ڪني = ڪيترا
ڪملائي = ڪوماڻيا

36

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا ، چنت کٹولا وان دُک برہَ ۂ وچاوڻ ليس ،
ايھ همارا جيوڻا توُ صاحب سچي ويک .

دوهي جي امڪاني پڑهڻي:

چنت کٹولا، وان ڏک، برو وڇاوڻ ليف ۰
ايه همارا جيوڻا، تُو صاحب سچي ڏيک ۰

سنڌي ترجمو:

سوچ کٹولو، وان ڏک، وِره جو بستر آ،
اها اسانجي زندگي ڏس، صاحب او سچا!

37

گروگرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

بـرھــا بـرھـا آکـيـي ، بـرھـا تـُو سـلـطـان ،[1]
فريدا ، جت تن برهُ ن اوپجي سوتن جاڻُ مساڻ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

برهَ برهَ آکيئي، بـرهـا! تـون سـلـطــان،
جس تن برهَ نہ اوپجي، سوتن جاڻ مساڻُ.

سنڌي ترجمو:

نانءُ ڇپن تي عشق جو، عشق تہ آ سلطان،
جنهن دلِ عشق نہ اُپجي، سا دل ڄاڻِ مساڻ.

---

① جا گهٽِ پريم نہ اوپجي، سا گهٽ ڄاڻ مساڻ،
جيسي ڪال لوهار ڪي، سانس ليت بِن پراڻ. (تلسي داس)

38

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا اي وِسُ گندلا دريان کُنڊ لواڙِ،
اڪ راھيندي رهِ گئي، اڪ راڌي گئي اُجاڙِ.

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

فريدا اي وِسُ گندلان، ڌريان کُنڊ لواڙ،
اڪ راھيندي ره گئي، اڪ راڌي گئي اُجاڙ.

سنڌي ترجمو:

وِهُ جا آهن ڪِنَرَ جن تي، چڙھيل آه ميٺاج،
ڪي پوکيندائي رھيا، ڪن پوکيل ڪئي تاراج.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

وِسُ = وِهُ
گندلان = ساڳ جان ڪِنَرَ
ڌريان = رکيل
لواڙ = لوڻاڙي
راھيندي = پوکيندي
رڌي = پوکيل
ڪيٺي سادي هٿ ۾، رڌي اجاڙين (قاضي قادن)

39

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فــريدا چار گوايا هندڪي ، چار گوايا سَمِ،
لـيـڪا رب منـگيسـيا تُو آهون ڪير هي ڪم.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

چار گنوائيان هندڪي، چار گنوائيا سم،
ليڪا رب منگيسيا تون، آيون ڪهڙي ڪم.

سنڌي ترجمو:

چار پهر تو ننڊَ ۾ گهاريا، چار پهر تو کلندي،
ليکو گهرندءِ رب تہ بندا، آئين تون ڪمين ڪهڙي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

هنجڪي = هنجائي
سم = سمهي
منگيسيا = گهرندءِ

40

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا دَرِ دَروازي جاءِ ڪي، ڪيون ڏٺو گهڙيالُ،
ايهه ندوسا ماريي هم دوسان دا ڪيا حال.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

درِ دروازي جاء ڪي، ڪيون ڏٺو گهڙيال،
ايهه نِدوسا مارئي، هم دسان دا ڪيا حال.

سنڌي ترجمو:

اي فريدڻ دروازي تي، ڏٺو هو مون گهڙيال،
بي ڏوهي ۽ تي چوٽ پئي تي، ڏوهي جو ڇا حال.

ڏکين لفظن جي معني:

ندو سا = بي ڏوهي
دوسان = ڏوهارين

41

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

گھڙيـيـي گھڙيـيي ماريـيي ، پھري لھي سزاءِ ،
سو ھينئڙا گھڙيال جيو ، ڏکي ريڻ وھاءِ .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

گھڙيـيـن گھڙيين مارئي، پھرين لھي سزا ءِ،
سو ھينئڙو گھڙيال جيون، ڏکي ريڻ وھا ءِ .

سنڌي ترجمو:

پھر پھر تي چوٽ پيس تي، ھر ھر سزا ٿو کائي ،
ھينئڙو جڻ تہ گھڙيال آ سائين، ڏکي ريڻ وھائي .

ڏکين لفظن جي معني:

گھڙيـيـن = گھڙيءَ گھڙيءَ
جيون = جيان.
اھو دوھو دادو ديال جي نالي سان بہ منسوب آھي ؛
گھڙيين گھڙيبن گھاريان، پھرين لھان سجاءِ.
مون ھينئڙو گھڙيال جيون، ڏکڻ ريڻ وھاءِ.

42

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ٻُڍا هوا شيخ فريد ، ڪنبڻ لڳي ديهہ ،
جي سَو ورهيا جيوڻا ، ڀي تن هوسي کيهہ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ٻڍا هويان شيخ فريد، ڪنبڻ لڳي ديهہ،
جي سَو ورهيان جيوڻا . ڀي تن هوسي کيهہ .

سنڌي ترجمو:

شيخ فريدڻ پوڙهو ٿي وئين، ڪنبڻ لڳين ديهہ،
سو ورهيہ جي جيئندي تہ بہ، نيٺ تہ ٿيندي کيهہ .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ورهيان = ورهہ
جيوڻا = جيئڻو
ڀي = بہ
کيهہ = مٽي
کُهِج مَ اُجها کيهہ، گردِ ٻسڻ گگن جي.

43

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فــريدا ، بار پرائي بيسڻا ، سائين مجهي نہ ديھ ،
جــي تــون ايــويــن رکسي ، جيو سريرهُ ليھ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

بــار پراٺي ٻيسڻا، سائين مجهي نہ ڏي،
جي تون ايوين رکسين، جيو سريرون لي .

سنڌي ترجمو:

اهڙو وقت اچي نہ سائين، ويهان ٻئي د ر تي،
اهڙي وقت اچڻ کان اڳ ئي، جيڪر موت اچي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

بــار = دروازو
ٻيسڻا = ويهڻ
ايوين = ائين
رکسين = رکندين
جيو = ساهہ

44

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪنڌ ڪهاڙا سر گهڙاوڻ ڪي سر لوهار،
فريدا، هو لوڙي سهُ آپڻا، تو لوڙهہ انگيار.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪنڌ کُهاڙا، سَر گهڙا، وَڻ ڪي سَر لوهار،
فريدا، هو لوڙهي شوه آپڻا، تون لوڙهين انگيار،

سنڌي ترجمو:

ڪنڌ ڪهاڙو، وڻ وڍڻ لا ءِ، آيو آ لوهار،
وڻ ڪي گهرجي پريتم، هن ڪي، ٽاندا ءِ اگار.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

لوڙهي = گهري
شوهہ = پرين
انگيار = اگار

45

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريـدا ، اڪنها آٽا اگلا اڪنها ناهي لوڻ ،
اگي گـئـي سنجهاپسنهہ چوٽا کاسي ڪون .

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

اڪنـان آٽا اگلا، اڪنـان نـاهـي لـوڻ،
اڳي ڳـئـي سـجاپسن، چوٽا ڪاسي ڪوڻ .

سنڌي ترجمو:

ڪن وٽ ناهي لوڻ تہ ڪن وٽ ، اٽي جا هن ڍير،
اڳتي سب سجاتا ويندا، چوٽون کائيندو ڪير .

ڏکين لفظن جي معني:

اڪنـان = هڪڙن
اگلا = اڻ ميو
سجاپسن = سجاتـا ويـنـدا
چوٽـا = چوٽـون

46

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

پاس دمامي ڇت سِرِ ڀيري سدَ ورڌ،
جاءِ سُتي جيران مهه ٿييي اتيمان گڌ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

پاس دمامي، ڇتِ سِرِ، ڀيرين سدّ وَرڌِ،
جاءِ سُتي جيران ۾ ٿئي اتيمان گڌِ.

سنڌي ترجمو:

در تي جن جي دهل دمامان، دولت جا ماندانُ،
نيٺ پيا سي قبرن ۾ سُتا سي مُردن سانُ.

ڏکين لفظن جي معني:

دمامين = دهل دمامان
ڀيرين = ڀيرون
سدّ ورڌ = مال ڪمال
جيران = قبرستان
اتيمان = يتيمن سان

47

ڪرو ڪرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، ڪوٺي منڍپ ماڙيا اُساريدي بھ گئي ،
ڪـــوڙا سـودا ڪـــر گئي ، گوري آءِ پئي ۔

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪوٺي ، منڍ پ ، ماڙيان، اُسانيدي ڀي ڳئي،
ڪُوڙا سودا ڪـــر ڳئي، گورين آء پئي۔

سنڌي ترجمو:

لڏي ويا جن محل اڏيا تي، وڏا ها جن جا شانَ،
ڪوڙو وڻج ڪري ويا هاڻي، قبرن جا مهمان۔

ڏکين لفظن جي معني:

ڪوٺي = بنگلا
گورين = قبرن ۾

48

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڪنتڙ ميخا اگليا جند ن ڪاني ميخ ،
واري آپو آپڻي ، چلي مشانخ شيخ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪنتڙ ميخان اگليان، جِند نہ ڪائي ميخَ،
واري آپو آپڻي، چلي مشائخ شيخ ·

سنڌي ترجمو:

ڳُدڙي ٽاڪن سان ٽاڪيل، جِند نہ ڪو ٽاڪو،
شيخ مشائخ واري وٽيءَ، هليو هتان سڀ ڪو ·

49

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فــريــدا ، دهُ ديــوي بلــنــديا ملڪ بيئا آه ،
گــڙ لــٽيــا گــهــٽ لــٽيــا ديوڙي گيا بجهاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڏون ڏيــوي ٻلــنــديان، مــلــڪ ٻهــنــا آء،
ڳڙه لــٽــيا، گهٽ لٽيا، ڏيوڙي ڳيا ٻجهاء .

سنڌي ترجمو:

ڏيئا ٻہ ٻرندا رهيا، آيو ملڪ الموت،
ڪوٽ ڪيرائي گهر لٽيائين، وسائي ويو سو جوت .

ڏکين لفظن جي معني:

ٻلنديان = ٻرندي
گهٽ = اندر
پريان سندي ڳالهڙي، رهي نہ اندر گهٽ. (شاھ)

50

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ديک ڪپاهي ج تيا جو سر تيا تلاه ،
ڪمادي ار ڪاگدي ڪني ڪوٺلياه ،
مندي عمل ڪريديا ايه سزا تناه .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڏيک ڪپاهين جو تيا، جو سر تيا تلان،
ڪمادي اور ڪاگدي، ڪُنّين، ڪوٺليان،
مندي عمل ڪريندياں، ايھ سزا تنهان ۔

سنڌي ترجمو:

ڏس تہ فريدڻ ڇا ٿيو، ڪپھ تِرَن ساڻ،
ڪمند، ڪاغذ،ڪُني، ڪوٺلي جو تون حال سڃاڻ،
ڪُڏا ڪَم ڪرن ٿا جيڪي، تن جو انت ھي ڄاڻ ۔

ڏکين لفظن جي معني:

ڪپاهين = ڪپھ ساڻ.
تلان = ترن ساڻ.
ڪمادي = ڪمند ساڻ.
ڪاگدي = ڪاغذ ساڻ.
ڪني = ديڳڙي.
ڪوٺليان = ڪوٺلن ساڻ.
مندي = خراب.
ڪريندياں = ڪندي.
ايھ = ايها.
تنا = تن کي.

51

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڪَنِ مصلا صوف گلِ دل ڪاتي ڳڙ واتِ ،
ٻاهر ڏسي چانڻا دل انڌياري رات .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪنڌِ مصلا، صوف ڳَلِ، دل ڪاتي، ڳُڙُ وا ت ،
ٻاهر ڏسي چانڻا، دل انڌياري را ت.

سنڌي ترجمو:

نيڪ نمازي، گيڙو ڪپڙا، دل ۾ ڪاتي، وات ِ مٺاڻ،
دل ۾ ڪاري رات آ، منهن تي چوڏهينءَ جي چانڊاڻ.

ڏکين لفظن جي معني:

ڪنڌ = ڪلهي
صوف = اوني ڪپڙا
چانڻا = چانڊاڻ

52

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا رتي رت نہ نڪلي جي تن چيري ڪوءِ ،
جو تن رتي رب سيو تنِ تن رت ن هوءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

رتي رَتُ نہ نڪلي، جي تَن چيري ڪوءِ
جو تنَ رتي رَبَ سيون، تِنِ تَنِ رَتُ نہ هوءِ .

سنڌي ترجمو:

رتي رَتُ نہ نڪري، جي تَنُ چيري ڪوءِ،
جي تَنَ رتا رب سين، تِنِ تَنِ رت نہ هوءِ .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

رتي = رتا
سيون = سان

53

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

پبي پيي تن ڪيڻ هوءِ لوپُ رتُ وچه جاءِ ،
جيسو بستر ڏات ، سُدّ هوءِ . [1]

سنڌي ترجمو:

مٽي پٺي تہ مٽي تٺي تَنُ، رهي لوپ نہ رَت ،
ڏاتو وجهيو باد ۾ سائين، تيندر باه سو انت

ڏکين لفظن جي معني:

پبي = پبي جي معنيٰ پوَ يا دپ آهي، پر منهنجي خيال ۾ هي لفظ پي نہ پر پون آهي.
پيي = پٺي
ڪيڻ = ڪاڏو، غذا، خوراڪ

---

[1] هي دوهو گرنٿ ۾ غلط ڇپيل آهي جو ٻئي مصرعي جي آخري حرف ۾ نہ وزن آهي ۽ نہ قافيو

54

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، سوني سرور ڍوندڍ لهہُ جتهُ ليي وِٿُ،
ڇپڙ ڍونديي ڪيا هووي چڪڙ ڊبي هَٿُ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

سوئي سرورُ ڍونڍ لهہ، جتّون ليي وٿ ،
ڇپڙ ڍونڍي، ڪيا هووي، چڪڙ ڊبي هٿ.

سنڌي ترجمو:

سَرُ کو اهڙو ڳولهہ فريدڻ، جتان ليي وٿ ،
ڍوري مان تو ڇا هٿ ايندو، گپ ۾ پونديءِ هٿ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

سرور = سَرُ، تلاءُ
جتّئون = جتان
ڇپڙ = ڍورو
چڪڙ = گپ
ڊبي = ٻڏي

55

ڪرو ڪرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريدا ننڍي ڪنت ن راويو وڏي ٿي مني آس،
ڌن ڪوڪيندي گور ۾، تي سهه نا ملي آس.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ننڍي ڪَنتُ نہ راويو، وڏي ٿي مُياس،
ڌنِ ڪوڪيندي گور ۾ تنهن شوه سان نہ ملياس.

سنڌي ترجمو:

جويَن ڏينهن نہ ڪانڌ رجهايم، وڏي ٿي مئياس،
آخر قبر ۾ ڪوڪيندي تہ، پرِ سان نہ ملياس.

ڏکين لفظن جي معني:

ڪنت = ڪانڌ
راويو = ريجهايو
ڌن = جوان جماڻ
گور = قبر
شوهه = محبوب

56

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا سرُ پليا داڙي پلي مڇان ڀي پليان ،
ري من گهلي باوري ، ماڻهه ڪيا رليان .

دوهي جي امڪاني پڙهت:

سرُ پليا، ڏاڙهي پلي، مڇان ڀي پليان،
ري من ڳهلي باوري، مائين ڪيا رليان .

سنڌي ترجمو:

اڇي ڏاڙهي، اڇو مٿو، مڇيون ب اڇيون،
اڃان چئين تو من اياڻا، مزا ڪي مائيون.

ڏکين لفظن جي معني:
پليا = اڇو ٿيو
ڳهيلي = اياڻي
رليان = مزا

57

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڪوني دکنِ ڪيڙا ، پر نيندڙي نوارِ ،
جــو دهِ لـڌي گانـوٽـي ، گـنـــي ولاڙ ولاڙ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪــونـي ڏُڪـن ڪـيـتـڙا، پرٺينڊڙي نهار،
جـو ڏيـنـهـن لڌي ڳانوٽي، ڳڻي وِلاڙ ولاڙ.

سنڌي ترجمو:

ڏس پرٺجي ويٺي جنهن جي، سگ گهرڻ لاءِ ميڙا،
ڪيڏن جا ڏينهن چار مليا هئا، سي بہ گڏري ويڙا.

ڏکين لفظن جي معني:

ڏکن = سگ گهرڻ لاءِ ويڻ
ڪيتڙا = ڪيترا
پرٺينڊڙي = پرٺجي ويندڙ
لڌي = مليا
ڳانوٽي = ڳاڻڻ لاءِ
ولاڙ = جلدي، ترت
توڙي ولاڙون ڪرين، توڙي هلين وک. (شاهہ)

58

گرو گرنت صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، ڪوئي منڊپ ماڙيا ايت ن لائي چتُ ،
مٽي پئي اتولوين ڪوءِ ن هوسي متُ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪوئي منڊپ ، ماڙيان، ايت نہ لائين چتُ،
مٽي پئي اتولوين، ڪوئي نہ هوسي مِتُ.

سنڌي ترجمو:

هي جي منڊپ ماڙيون، تن سان لاءِ نہ چت،
مٽي پونديءِ اڻ مئي، ڪوئي نہ هونديءِ مِتُ.

ڏکين لفظن جي معني:

اتولوين = اڻ مئي

59

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، منڊپ مالُ ن لاءِ مرگ سڻاڻي چت ڌر،
ساني جاءِ سمهال جتي هي تو ونجهڻان.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

منڊپَ مال نہ لاءِ، مرگ سڻاڻي چتِ ڌَر،
سائي جاءِ سنڀال، جتي هي تو وڃڻان.

سنڌي ترجمو:

ماڙئين مالُ نہ لاءِ، ڪر ڪو موت جو ڌيان،
ڌيان ۾ رک سا جاءِ، جاتي توکي وڃڻو آهي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

سڻاڻي = اهڃ تا آواز. سڻاڻي سمنڊ ڇا. (شاهه).
لالن لائيڻ ڏينهڙا، ڪنهن سڻاڻي سانگ (شاهه).
چت ڌر = ڌيان ۾ رک.
مرگ = موت.

60

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا جنهي ڪمي ناه گن تي ڪمڙي وسار،
مت شرمندا تيو هي، سائين دي دربار.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جنين ڪمين ناهِ گڻ، گڻ سي ڪمڙي وسار،
مت شرمنده ٿيوئين، سائين دي دربار۰

سنڌي ترجمو:

جيڪي چڱا ڪم نہ آهن، سي تون ڪم وِسارِ،
تہ جيئن ٿئين نہ شرمندو، سائين جي دربار۰

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

تي = سي

61

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

صاحب دي ڪر چاڪري دل دي لاهِ ڀرانڍِ ،
درويشان نون لوڙهي ، رکان دي جيراند .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

صاحب دي ڪَر چاڪري، دل دي لاه ڀرانڍِ،
درويشان ڪون لوڙهيئي، رُکان دي جيراند .

سنڌي ترجمو:

صاحب جي ڪري چاڪري، دل جا لاهِ گمانَ،
ڳولهي لهُه درويش سي، جي وڻَ سمان .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڀرانڊ = وهم گمان
رکان = وڻن
جيراند = جگر حوصلو

62

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا ڪالي ميڏي ڪپڙي ڪالا ميڏا ويس ،
گنھي ڀريا مي ڦران لوڪ ڪھي درويش .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

ڪالي ميڏي، ڪپڙي، ڪالا ميڏا ويس،
گناھين ڀريا مين ڦران، لوڪ ڪھي درويش .

سنڌي ترجمو:

ڪارا منھنجا ڪپڙا. ڪارو منھنجو ويس،
مان گناھن سان ڀريل، لوڪ چوي درويش .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ميڏي = منھنجا.
گنھين = گناھين.

63

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

تتي توءِ ن پلوي جي جل ٹبي دھي،
فريدا، جو ڏھاڳڻ رب دي، جھوريندي جھور ھي.

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

تتي تو ء نہ پلئي، جي جَل ٽبي ڏي،
جو ڏھاڳڻ ر ب دي، جھرندي جھري.

سنڌي ترجمو:

تتيءَ تي جي پاڻي وجھبو، تڏي مور نہ ٿندي،
مولا جي جا ڏھاڳڻ آھي، سدا سا جھرندي رھندي.

ڏکين لفظن جي معني:

توءِ = توڙي نہ ڏٿين توءِ، توج تنھنجو آسرو (قاضي قادن)
پلئي = سنيلجي
جھوريندي، جھري = نہ تو سنبل تات، نہ جھوري تو آھ ڪا. (قاضي قادن)

64

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جان ڪنواري تان چاؤ ويواهي تان مامليِ ،
فريدا ايهو پڇتاؤ وت ڪنواري ن ٿئي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جن ڪنئاري تان چاؤ ويواهي تان معاملي،
فريدا ايهه پڇتاؤ وَتِ ڪنئاري نہ ٿئي.

سنڌي ترجمو:

ڪنواري هئي تہ چاهُ، پرڻي وڌيا معاملا.
هاڻِ اهو پڇتاؤ ٻيهر ڪنواري ڪيئن ٿيان.

ڏکين لفظن جي معني:

ويواهي = پرڻي
وَتِ = وري

65

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪلر ڪيري ڇپڙي آءِ اُلٿي هنجھ،
چنجُو بوڊنھ ن پيوهِ اُڏن سندي ڏنجھ.

دوهي جي امڪاني پڑهڻي:

ڪلري ڪيري ڇپڙين، آ ء الٿي هنج،
چنجو ٻوڙن نہ پيونِ، اُڏڻ سندي ڏنجھ.

سنڌي ترجمو:

سينو سارو سرُ، اچي لٿا هَنجَ،
چهنب ٻوڙن نہ پيئن، اُڏڻ سندي ڏنجھ.

ڏکين لفظن جي معني:

ڪيري = جي
ڇپڙين = ڍوري ۾
اُلٿي = لٿا.
اکيون پسڻ کي ٻرين، ٻري الٿيان مجھ. (دادو ديال)
اکيون آڪاسان ڦوجون ڪري اُلٿيون،
جنهن مک مرانءِ، اهي الٿي اکڙئين.
چنجو = چهنب
ڏنجھ = ايذاءُ. پَسي پَرَ پرين جي، ڏور ٿيا سڀ ڏنجھ ڌه

66

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

هنس اُڏرِ ڪوڏري پيا لوڪ وڏارڻ جاءِ ،
گهلا لوڪ ن جاڻدا هنس ن ڪوڏرا کاءِ .

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

هنج اُڏر ڪوڏري پيا، لوڪ اُڏارڻ جا ء،
ڳهلا لوڪ نہ ڄاڻدا، هنج نہ ڪوڏرا کا ء۰

سنڌي ترجمو:

ان تي لٿا هنجَ، ماڻهو هڪلڻ هليا،
ماڻهوڙا بي سمجهہ، هنج تہ موتي کائن۰

ڏکين لفظن جي معني:

ڪوڏر= ان جو قسم
وڏارڻ =آڏارڻ
ڳهلا = نادان

67

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

چل چل گئيان پنکيان ، جنــي وسائي تل ،
فريدا سر پريا پي چلسي ٿهڪي ڪوَ اڪل .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

چل چل ڳئيان پنکيان، جنهين وسائل تَل،
سَر پريا پي چلسي، ٿهڪي ڪَنوَر اڪل .

سنڌي ترجمو:

اُڏي وياسي هنجَ، سَرَ ۾ جن جو واسو،
سڪي ويندو سو سَرُ، ڪڙندو ڪنول اڪيلو .

ڏکين لفظن جي معني:

پنکيان = پکي
جني = جنهن، جن
تل = تلاءُ
سر = تلاءُ
ٿهڪي = ڪڙي. وسي ٿو وڏو ڦڙو، ٿهڪن ٿيون ٿاريون.(شاھ)
ڪنور = ڪونل. ڪنور پاڙون پاتار ۾ پنور پري آڪاس. (شاھ)
اڪل = اڪيلو

68

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، اِٽِ سراڻي پوءِ سَوَڻ ڪيڙا لڙيو ماس ،
ڪيتڙيا جگ واپري ، اڪت پيا ماس .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

اِ ٽ سرهاڻي پون ۽ سَوڻ ڪيڙا لڙيو ماس،
ڪيتڙيان جگ واپري، اڪت پيا پاس .

سنڌي ترجمو:

سِرَ وِيهاڻو، مٽي بستر، ڪينئان ماس ڪائيندا.
هڪڙي پاسي ليٽي ليٽي، جگ ڪي گذري ويندا .

ڏکين لفظن جي معني:

اِٽ = سِرَ
پوءِ = پون ۽، مٽي
سوڻ = سَوَڙ
ڪيڙا = ڪينئان
ڪيترڙيا = ڪيترا
واپري = گذري
اڪت = هڪ
پاس = پاسي

69

گرو گرنٿ صاحب ۾ نقل دوهو:

فريدا ، پنّي ڪهڙي سنّوَ نوي ، تونّي ناڪر لج ،
عزرائيل فريشتا ، ڪين گهر نائي اج ،

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

پنّي ڪهڙي سنّوَ نوي، ترنّي ناڪر لڄ،
عزرائيل فرشتا، ڪين گهه نائي اڄ-

سنڌي ترجمو:

پڳي ڪپڙي رنگا رنگي، تني سهڻي ڏوري،
ڏسون تہ عزرائيل اچي ٿو، ڪنهن جو نئين ٿي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

پنّي = پڳڙي
ڪهڙي = ڪپڙي، ڪپڙا
سنّوَنوي = سون رنگن واري
ناڪر لڄ = سهڻي ڏوري
نائي = نائي

70

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڀني گهڙي سوَنوي ، ٽوٽي ناگر لڄ ،
جو سجڻ ڀڳه يار ٽسي ، ســي ڪيو آوه اڄ.

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

ڀني گهڙي سوَ نوي، ترٽي ناگر لڄ،
جو سجڻ ڀون ء يار ٽئي سي ڪيون آون اڄ .

سنڌي ترجمو:

ڀڳي گهڙولي رنگا رنگي، ڇڳي آ ڏوري سُهٽي،
ڪنئن اچي سو يار جو ٽيڙو، مٽي ء منجهه مٽي.

71

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا بي نواجا ڪتيا ايھ ن ڀلي ريت،
ڪبي چل ن آيا پنجي وڪت مسيت.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

بي نمازا ڪتيا، اي نہ ڀلي ريت،
ڪبي چل نہ آئيا، پنجئي وقت مسيت.

سنڌي ترجمو:

بي نمازي ڪتا، اها نہ چڱي ريت،
ڪڏهن هلي نہ آئين، پنج ئي وقت مسيتِ.

72

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

اٿ فريدا اُجو ساج صبح نواج گزار،
جو سِرُ سائين نا نوي سو ڪپ اُتار.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

اٿ فريدا، وضو ساز ، صبح نماز گزار،
جو سِرُ سائين نہ نوي، سو سِرُ ڪپ اتار.

سنڌي ترجمو:

اُٿ فريدن، وضو ڪر، صبح جي پڙھ نماز ،
جهڪي نہ جيڪو سائين ء آڏو، سو ڪٽ ڪَپ تون يار.

ڏکين لفظن جي معني:

اجو = وضو
ساج = ڪر
نواج = نماز
گزار = پڙھ

73

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جو سِرُ سائين نا نوي سو سر ڪيجي ڪاءِ ،
ڪُنّي هيٺ جلائيي، بالڻ سندي ٿاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جو سرُ سائينءَ نہ نوي، سو سرُ ڪيجي ڪائين،
ڪني هيٺ جلائيي، بالڻ سندي ٿائين.

سنڌي ترجمو:

جُهڪي نہ جيڪو سائينءَ آڏو، سو ڪنڌ آ بيڪار،
اهڙو ڪنڌ آ ڪهڙي ڪم جو، تنهن کي چلهہ ۾ ساڙ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڪائين = ڇا
بالڻ = ٻارڻ
ٿائين = جاءِ تي

74

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ڪتي تيڏي ما پيا جنهي تو جٹيوه ،
تي پاسي اوءِ لد گئي تو اجي نہ پتيٹيوه.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪتي تيڏي ماپيو، جنهين تو ڄٹيو،
تين پاسو او لڏ گئي اڃي نہ پتيٹيو ء.

سنڌي ترجمو:

جنم ڏنو هو تو کي جن سي، ڪٿا ويا پيءُ ماءُ،
هو تہ ڪڏهين جو لڏي هليا ويا، ڪيو نہ تو ويساهُ.

75

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا من ميدان ڪر ٽوني ٽبي لاءِ ،
آڳي مُولِ ن آوسي دوجڪ سندي باه۰

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا من ميدانُ ڪر، ٽوئي ٽبّي لاءِ،
اڳي مول نہ آوسي، دوزخ سندي باه۰

سنڌي ترجمو :

فريدڻ مَنُ ميدان ڪر، دڙا دڪيون داهِ،
ڪڏهن نہ تنهنجي ويجهو ايندي دوزخ سندي باه۰

ڏکين لفظن جي معني :

ٽوئي ٽبي = دڙا دڪيون
مول = مور
آوسي = ايندي
دوجڪ = دوزخ

76

گرو گرنٿ صاحب ۾ نقل دوهو :

فـريدا ج ده نالا ڪـپـيا جي گل ڪپه چڪ ،
پـونهِ ن اتـي مـعــامـلي ، سهان نہ اتي دک .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

جنهن ڏينـهن نالا ڪپيا، جي ڳل ڪپي چڪ،
پون نہ اتي معاملي، سهان نہ اِتي ڏک •

سنڌي ترجمو :

جنهن ڏينهن ناڙو وڍيو، ڪَنڌ ڪپي ها ڪو،
هجن نہ ها پو معاملا. ڏک نہ هجي ها ڪو.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

نـالا = نـاڙو
چڪ = هيم هوتـن سين چُڪَ، سچو سگ نـہ ساريان.
ٻيون سڀ سگـيڻيون، مون چڪ سين چاهہ. (شاهہ)

77

گروگرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

چبڻ چلڻ رتڻ ســي سٿينر پي گئي،
هيڙي متي ڏاه، سي جاني چلي گئي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

چبڻ، چلڻ، رتن، سي سٿيڻ، پي گئي،
هينڙي متين ڏي، سي جاني چلي گئي.

سنڌي ترجمو:

اکين، ڏندن، ڪنن، پيرن، سيني سات ڇڏيو،
پيارا سات ڇڏي ويا، دل کي سمجهايان ويٺو.

ڏکين لفظن جي معني:

چبڻ = ڏند
چلڻ = پير
رتڻ = اکيون
سٿيڻ = ڪن
متين = متيون
ديه = ڏي

78

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، بري دا يلا ڪر غصہ منِ ن هڍهاءِ ،
ديهي روگ ن لڳ اي پلي سڀ ڪڇ پاءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهتي:

بري دا يلا ڪرہ غصہ مَنِ نہ هنڍا ءِ،
ديهي روگ نہ لڳئي، پلئہ سڀ ڪجھ پاءِ •

سنڌي ترجمو:

بڇڙن سان بہ ڪر تُو ڀلائي، ڪڌهن نہ ڪاوڙ ڪَرِ،
پوءِ روڳ نہ لڳندءِ ڪوئي، سڀ ڪي پَلوَ ۾ پير.

79

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا پنک پراهڻي ، ڏُني سُهاوا باغ ،
نو بت وڄي صبح سون ، چلڻ ڪاڪر ساج .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا پنک پروهڻين، ڏُني سهاوا باغ،
نوبت وڄي صبح سون، چلڻ دا ڪر ساج ۰

سنڌي ترجمو :

رنگا رنگي باغ آ دنيا، پکيڙا مهمان،
نوبت وڳي صبح جي، سهيڙ تون سامان ۰

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

پنک = پکي
پروهڻين = مهمان
سهاوا = سهڻو، وڻندڙ
سون = سان، ڪان
ساج = تياري

80

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا رات ڪٿوري ونڊيِيي ستيا ملي ن ڀاؤ،
جنهان نيڻ نندراولي ، تنهان ملڻ ڪواؤ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

را ت ڪٿوري ونڊيِيي، ستيان ملي نہ ڀاءُ
جنهان نيڻ ننڊراولي، تنهان ملي ڪياءُ.

سنڌي ترجمو:

رات وراهيون خوشبو ننڊ سان، ڪٿهن ملي نہ پيار،
جن جا نيڻ ننڊاڪا تن ڪي، ملندو ڇا اي يار.

ڏکين لفظن جي معني:

ونڊيئي = وراهجي
ڀاؤ = رس، ڀاؤ
ستيان = سمهڻ سان
ننڊراولي = ننڊاڪا

81

ڪرو ڪرنٽ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا، ھي جاڻيا دک مجھ ڪو دک سبائي جڳ،
اوچي چڙھ ڪي ديکيا تان گھر گھر ايھا اگ.

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

مين ڄاڻيا ڏک مجھ ڪون، ڏک سيائي جڳ،
اوچي چڙھ ڪي ڏيکيا، گھر گھر ايھا اگ.

سنڌي ترجمو:

مون ڀانيون ڏک مون کي آھن، ڏک ۾ ڏيھ آ سارو،
گھر گھر ڏک جي باھ ٻري ٿي، مون جو ليڙو پاتو.

82

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪنڌي واهڻ ن داه تو يي ليڪا ڏيوٺا ،
جڌر رب رضاۓ ، وهڻ تداؤ گو ڪري.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪنڌي واهڙ نہ ڍاهِ ، تو يي ليڪا ڏيوٺا،
جڌرِ ر ب رضاۓ، وهڻ تداؤ گو ڪري.

سنڌي ترجمو:

واهُڙَ ڪنڌي نہ ڍاهِ ، تو پڻ ليڪو ڏيڻو.
تيڏانهن وهڪ سندياۓ، جيڏانهن رضا رب جي.

ڏکين لفظن جي معني:

واهڻ = واهڙ
داه = ڍاه
جڌر = جيڏانهن
تداؤ = تيڏانهن
گو = هلڻ، وهڻ

واهُڙَ پيربون مَ پاۓ، تو پڻ ليڪو ڏيڻو،
سدا سانوڻ ڏينهڙا، هيئين نہ هونداۓ،
ڀِهاٿي ويندا، اوبيرَ اوتاهان لهي. (شاهہ)

83

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا دکا سيتي دهِ گيا سولان سيتي راتِ ،
کڙا پکاري پاتشي ، بيڙا کپر واتِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڏکان سيتي ڏينهن گيا، سولان سيتي را ت ،
کڙا پکاري پاتشي، بيڙا کپر وا ت•

سنڌي ترجمو :

ڏکن سندو ڏينهن ويو، سورن سندي رات،
پيو پڪاري پاتشي، بيڙا کپر واتِ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

سيتي = سان
پاتشي = وانجهي
ڏينهن لٿا، سنجها ٿي، اگهون آئي رات ،
کڙا پکاري پاتشي، بيڙا کپر وات. (قاضي قادن)

84

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

لــمي لــمي ندي وهي ڪنڌي ڪيري هيت ،
بيڙي نون ڪپر ڪيا ڪري جي پاتڻ رهي سچيت .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

لمي لمي ندي وهي، ڪنڌي ڪيري هيٺِ،
بيڙي ڪون ڪپر ڪيا ڪري، جي پاتڻ رهي سچيت ·

سنڌي ترجمو :

درياه جي ڏس وهڪَ فريدن، ڪنڌي ڪيري هيٺ،
بيڙي ڪي سو ڇا ڪندو جي، مانجهي رهي سُچيت .

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

لمي = ڊگهي
پاتڻ = مانجهي
سچيت = هشيار
سامونڊي سچيت، تـي تـ پهچين پار ڪي. (شاھ)

85

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، گليين سُجڻ ويهه اڪ ڍونديندي ن لهان ،
دڪان جيو ماٺليهه ، ڪــارن تنهــا ماہري ۔

دوهي جي امڪاني پڑهٽي:

ڳلئين سُجهن ويهه، اڪ ڍونديندي نہ لهان ۔
دڪان جيو ماليهه، ڪارڻ تهان، مان، پرين!

سنڌي ترجمو:

ڳلئين سُجهن ويهه، هڪ ڳولهيندي نہ لهان،
دُڪان جنين ماليهه، ڪارڻ تهان، مان، پرين ۔

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ماليهه = هارڻ
تهان = اوهان

86

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا ، ايهه تن ڀوڪڻا نت نت دکي ڪوڻ ،
ڪني بجي دي رهان ، ڪتي وڳي پون .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا اي تن ڀونڪڻا، نت نت دکن ڪَنَ،
ڪنين بجي ڏي رها، ڪتي واڳ پون .

سنڌي ترجمو:

فريدڻ هي تَنُ ڀونڪڻو، ڪيسين ڀونڪ ٻڌان،
ڪنن ۾ ڏيان ڪپهه سائين، ڪتي، واڳ وڃهان .

87

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا ، رب کجوري پڪيان ماکيانئي وَهَن ،
جو جو ونجي ڏينهڙا ، سو عمر هٿ پونهِ .

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

رب کجورين پڪيان، ماکيان تئن وهن،
جو جو وڃي ڏينهڙا، سو عمر هٿ پون .

سنڌي ترجمو :

ربَ کجورون پڪيون، ماکيءَ نئن وهي،
جو جو لنگهي ڏينهڙو، عمرِ هٿ پوي .

88

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا تن سڪا پُنجُر ٿيا ، تليان کوندهِ ڪاگ ،
اجي سُ رَبُ ن باهڙيو ، ديک بندي ڪي ڀاگ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

تَنُ سُڪا پنجر ٿيا، تليان کوندبن ڪاگ،
اجي سون ربُ نہ بوهڙيو، ديک بندي دي ڀاڳ .

سنڌي ترجمو :

تَنُ سڪي پيجرو ٿيو، ڪاٺ لڳا ڪانگ،
رب ڪي نہ ريجهايئہ، هائي بندي جا ڀاڳ!

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

پنجر = پيجرو
تليان = پاسيريون
کوندن = چهنب هڻي ڪاٺن
بوهڙيو = ڳوليو
اجي سون = اڃا تائين

89

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪاگا ڪرنگ ڍِڍوليا سگلا ڪايا ماس ،
اي دُءِ نينان مت ڇهيو پر ديکڻ دي آس .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪاگا، ڪرنگھ ڍنڍوليا، سگلا ڪايا ماس،
اي دُءِ نيڻ نہ ڇوهيو، پر ڏيکڻ دي آس .

سنڌي ترجمو:

ڪاڏءِ سارو تن اي ڪانگل، ڪاڏءِ سارو ماس،
ھي ٻہ نيڻ نہ ڪائجانءِ، پرين ڏسڻ جي آس .

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

سگلا = سارو
دُءِ = ٻہ سجڻ دُرِ جڻ دُءِ کهي، جڻ نہ ڪيجي پڻگ.(قاضي قادن)
ڪرنگ = ڪرنگھو
ڍنيڍوليا = ڳولهيڻ
پر = پرين

90

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪاگا چونڊن پنجرا بسي تَ اُڏر جاهِ ،
جتِ پنجري ميرا سُهه وسي ماس نَ تدو ڪاهِ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪاگا، چونڊِ نہ پڃرا، بسي تہ اُڏرِ جاءِ،
جتِ پڃري ميرا شوه وسيہ ماس نہ تدِو ڪاءِ.

سنڌي ترجمو:

ٿي سگهني تہ اُڏر اي ڪانگا، چونڊي ڪاءُ نہ ماهُ ،
جنهن پنجري ۾ پرين وسي ٿو، ماس نہ تنهنجو ڪاءُ.

ڏکين لفظن جي معني:

بسي = وس هلبئي تہ. ٿي سگهيئي تہ
شوهه = پرين
تدو = تنهنجو

91

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا گور نماڻي سڏ ڪري نگهريا گهر آؤ،
سر پر مين تي آوڻا مرنهن ڊرياؤ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

گورَ نمائي سڏ ڪري، نِگهريا گهر آءُ،
سَر پَر مين تي آوڻا، مرڻئون نہ ڊرياءِ .

سنڌي ترجمو :

قبر نمائي سڏ ڪري، بي گهر تون گهرِ آءُ،
مون وٽ نيٺ تہ اچڻو آهين، موت کان خوف نہ کاءُ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

گور = قبر
نگهريا = بي گهر
سَرِ پَر = نيٺ
مين تي = مون وٽ
آوڻا = اچڻو

92

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

ايني لونٽي ديکديا کيتي چل گئي ،
فريدا لوڪان آپٹو آپٹي ، مين آپٹي پئي .

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

انهين لوٽين ڏيکديان، کيتي چل گئي،
لوکان آپٹو آپٹي، مين آپٹي پئي.

سنڌي ترجمو :

منهنجي اکڙين آڏو ماڻهو، ويا لڏي پرلوڪ،
مون کي پنهنجو فڪر ۽ هوڏانهن، فڪر ۾ آهي لوڪ .

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

لوٽين = اکين سان
ڏيکديان = ڏسندي
کيتي = ڪيترا

93

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

آپ سنوارهِ مي ملهہ مي کليا سک هوءِ ،
فريدا جي تو ميرا هوءِ رهُ سڀ جڳ تيرا هوءِ .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

آپُ سنوارين، مين ملان، مين مليا سک هوء،
جي تـون ميرا هوء رهين، سڀ جڳ تيرا هوء •

سنڌي ترجمو:

پاڻ سنوارين مون ملين، ملانءِ ٿئي ٿي سُکُ،
تون جي منهنجو ٿي وڃين، تنهنجو ٿي سڀ جڳ.

94

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪنڏي اُتي رُکڙا ڪچرڪ بنهي ڌيرُ،
فريدا ڪچي ڀانڊي رکيي ڪچر تاڻي نير.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪنڏي ءَ اتي رکڙا، ڪچرڪ بنهي ڌيرُ،
ڪچي ڀانڊي رکيي، ڪچر تاڻين نيرُ.

سنڌي ترجمو:

ڪپر مٿان وڻ اڪيلو، ڪيسين بيٺو هوندو،
ڪچي ٿانوَ ۾ پاڻي رکبو، جُهري سو آخر پوندو.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

رُکڙا = وڻ
ڪچري = ڪيستائين
بنهي = ٻڌي
ڌير = تسلي. ڌيھ سيوٺي هيڪڙو، ڌير لدوسين پاڻ. (قاضي قادن)
نير = پاڻي. تو ٻڌر هي ٻبڙا تري، جِ ٿاءِ نير ڪو. (قاضي قادن)

95

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا محل نِسکڻ ره گئي ، واسا آيل تَلِ ،
گوران سي نماڻيان ، بهسن روحان مِلِ ،
آکين شيخا بندگي ، چلڻ اڄ ڪ ڪَلِ .

سنڌي ترجمو :

سکڻا محل ٿيا ماڙيون، مٽيءَ ۾ آ گهرڙو،
قبرن ۾ ٿي آخر سيني، ماڻهن جو آ ديرو،
شيخن کان وٺ موڪل هاڻي، ڇاڻ آيئي وارو.

ڏکين لفظن جي معني :

نسکڻ = خالي
واسا = رهڻ
تَلِ = زير زمين
گوران = قبرون
بهسن = ويهندا

96

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

اڪنان نو سب سوجهي آئي، اڪ ڦردي وي پرواها ،
عمل ج ڪيتي دُني وچ سي درگهه اوگاها ،
فريدا موتي دابنا ايوي جيو دريا جي ڍهاها ،
آڳني دوجڪ بليا سيٽي هول پوي ڪهاها .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

اڪنا نون سب سوجهي آئي اڪ ڦردي ويپرواها،
عمل جو ڪيتي دُني وچ، سي درگاه اوگاها،
موتي دابنان ايوين، جيو درياوي ڍاها،
اڳي دوجڪ تپيا سٽيي، هول پوي ڪهاها .

سنڌي ترجمو :

ڪي تا اڳُ پٽُ سوچن سمجهن، ڪي هن بي پرواه،
عمل ڪيا جي، ڪم ايندا سي، سائين جي درگاه،
موتُ پائي ٿو جندڙيءَ ڪي جيئن، ڪنڌيءَ ڪي درياه،
ڪنبي ٿو تنُ منُ جو اڳتي آ، دوزخ سندي باه .

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

اڪنان = ڪن ڪي
ويپر واها = بيپرواهه
اوگاها = شاهد
ڍاها = ڍيجي
ڪهاها = شور

97

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا دريا دي ڪنهي بگلا بيٺا ڪيل ڪري،
ڪيل ڪريدي هنجه نو اچنتي باز پئي،
باز پئي تِس رب دي ڪيلان وسريان،
جو مَن چت نہ چيتي سنِ، سو ڳالهين رب ڪيان.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

فريدا، درياوي ڪنهين هنج، بيٺا ڪيل ڪري،
ڪيل ڪريندي هنج نون، اچنتي باز پئي،
باز پئي تِس رب دي، ڪيلان وسريان،
جو مَنِ چتِ نہ چيتي سن، سي ڳالهين رب ڪيان.

سنڌي ترجمو:

نديءَ ڪناري هنج فريدڻ، ڪري ٿو ويٺو ناز،
ناز ڪندي تنهن هنج تي آيو، اوچتو شهباز،
رب ڪان نہ آيو باز تہ هن ڪان، وسريا ناز خوشي،
جيڪا ڳالهہ نہ سوچيائين ٿي، سائي رب ڪئي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

درياوي = درياهہ جي
ڪنهي = ڪنڌيءَ
ڪيل = خوشي
اچنتي = اوچتو
تِس = تنهن
ڪپر سنڌي دانهن. مت اچنتي الهڻ. (قاضي قادن)

98

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

سادِي تري من ديهڙي جلي پاٽي انِ ،
آيو بندا دني وچ وَتِ آ سوٽي بنهِ ،
ملڪالموت جا آوسي سڀ دروازي ڀنهِ ،
تنهان پياريان ڀانيان ، اگي دِتا بَنِ ،
ديکھ بندا چليا چَهُ جٽيان دي ڪنهِ ،
فريدا عمل جو ڪيتي دُني وچ ، درگهه آئي ڪمِ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

سادِي تري مڻ ديهڙي، جلي پاٽي انِ،
آيا بندا دُني وچ، وَتِ آسوٽي بَنِ،
تنهان پياريان ڀائيان، اگي ڏتا بَنِ،
عمل وجو ڪيتي دُني وچ، دَرگهه آئي ڪمِ.

سنڌي ترجمو:

سادِا تي مڻ بوتو تنهنجو، ڪاڏو ان ۽ جل،
بندو آيو دنيا ۾ ، ڪٽي آس اجهل،
در دروازي پهچي ايندءِ، جڏهن يار اَجل،
مٽ ۽ مائٽ ڪم نہ ايندءِ، تنهن گهڙي تنهن پل،
ڏس تہ بندو هليو آخر، چئن ڪلهن تي سوار،
جڳ ۾ جيڪي ڪم ڪيائين، نيائين سي آخرڪار.

99

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا هو بلهاري تنھ پنکيا جنگل جنهان واسُ،
ڪڪُر چگن ٿلِ وسن رب نہ چوڙن آس.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

هون بلهاري تِن پنکيان، جهنگل جنهان واس،
ڪَڪُر چگن، ٿل وسن، رَبِ نہ چڏن آس.

سنڌي ترجمو :

تِن تان قربان پکي جي، بر ۾ واسو ڪن،
پَٿَر چوگو، واس ٿرن ۾ رب ۾ آس رکن.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

هون = مان
صفت تنهنجي راجيا، تون هون ڪينٿن ڪران. (قاضي قادن)
بلهاري = قربان
تنھ = تنهن، تِن
پنکيان = پکيَ
پنکڙيان دجنھ، پيوَ پلان ڻي نہ لهي. (قاضي قادن)

100

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريد رُت ڦري وڻُ ڪنبيا پت جهڙي جهڙ پاهِ،
چاري ڪندان ڍونڍيان وسڻ ڪتان ناهِ.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

رُت ڦري، وڻَ ڪنبيا، پت جهڙين جهڙ پاءِ،
چاري ڪندان ڍونڍيان، وسڻ ڪتان ناهه.

سنڌي ترجمو :

رتُ ڦري، وڻَ ڪنبيا گهليو پن ڇڻ واءُ،
چارئي ڪندان ڳولهيم، رهڻ ڪٿي بہ ناهه.

101

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا پاڙ پٽولا ڌج ڪري ڪنبلڙي پهريو،
جنهن وسيي سُ ملي سيئي ويس ڪريو.

دوهي جي امڪاني پڙهٽي:

ڦاڙ پٽولا ڌَجِ ڪري، ڪنبلڙي پهريو،
جنهن ويسين شوه ملي، سي ئي ويس ڪريو.

سنڌي ترجمو:

پَٽ پٽولا ڦاڙِ فريدڻ ڦاٽل الفي پاءِ،
ويس جنهين سان پرين مليئي سوئي ويس هنداءِ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

پٽولا = پٽ پٽولا
ڌج = ڌجيون، ليڙون
شوه = پرين

102

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فريدا تنهان مک ڊراوڻي جنا وساريو ناؤ،
ايٿي دک گهڻيريا آگي ٺور ن ٺاؤن.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

تنهان مک ڊراوڻي، جنهان وساريو ناؤن،
اتي ڏکَ گهڻيريا، آگي ٺور نہ ٺاؤن.

سنڌي ترجمو:

تنِ جا منهن ڀوائتا، يار وساريو جن،
هتي ڏاڍا ڏک ڏسن ٿا، اڳتي واهَ نَہ تن.

ڏکين لفظن جي معني:

ڊراوڻي = ڀوائتا
ايٿي = هتي
گهڻيريا = گهڻيئي
ٺور نہ ٺاؤن = ڪو ٺڪاڻو نہ آهي

103

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

فريدا پڇلِ راتِ نہ جاڳيوہ جيو دڙو مُيوہِ ،
جي تي رب وساريا ربَ ن وسريوہِ ·

دوهي جي امڪاني پڙهت:

پڇلِ راتِ نہ جاڳيون، جيوندڙو مُيون،
جي تين ربُ وساريا، ربَ نہ وِسِريون ·

سنڌي ترجمو :

پوئين پَهَر نہ جاڳئين، جيئرو ئي مئين،
تو تہ ربُ وساريو، ربَ ڪان نہ وسرئين ·

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

پڇل = پوئين
جاڳيون = جاڳين
جيوندڙو = جيئري
ميوہ = مئين
تي = تو
وسريوہ = وسرين

104

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

فريدا دل رتا اس دنُي سيو دنُي نہ ڪتي ڪم،
مثل فقيران گاکڙي سُ پائيي پور ڪــرم.

دوھي جي امڪاني پڙھٽي:

دل رتا اس دُني سيون، دُني نہ آ ئي ڪم،
مثل فقيران گاکڙي، سوپائِيي پورُ ڪــرم.

سنڌي ترجمو:

دلڙي ڦاٿي دنيا سان ۽ دنيا ڪم نہ آئـــي،
ڪرم سندءِ سان ملي وڃي، واٽ فقيرن واري.

ڏکين لفظن جي معني:

دني = دنيا. دني ڪسونبي رنگ جيئن، ويندو ڻي واٽي. (قاضي قادن)
رتا = رتي
سيون = سان
ڪيتي = ڪيا
گاکڙي = مشڪل
پور ڪرم = پوري ڪرم سان

105

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

پهلي پهري ڦلڙا ، ڦل ب پڇا رات ،
جو جاگنهه لهن سي سائي ڪنو دات .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

پهلي پهرين ڦلڙا، ڦل بہ پڇا رات ،
جو جاڳن لهن سي، سائينءَ ڪنون ڏات.

سنڌي ترجمو:

پهرين پهرين ڦلڙا. ڦلُ بہ آڏيءَ رات،
جي جاڳن لهن سي، سائينءَ وٽان ڏات.

106

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڍوڍيندي سهاڳ ڪُو تو تنِ ڪاني ڪور ۽
جهنا ناؤ سهاڳڻي تنها جهاڪ ن هور.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڍونڍيندي سهاڳ ڪون، تو تَن ڪائي ڪور،
جنهان نانءُ سهاڳڻي، تنهان جهاڪ نہ هور.

سنڌي ترجمو:

ڳولين تي تو پريتم پنهنجو، تو م ڪائي ڪسر،
جيڪي سدا سهاڳڻيون، تنِ سان تنِ جا ورَ.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ڍونڍيندي = ڳوليندي
ڪون = ڪي
ڪور = ڪسر
جهاڪ = ڍپ
هور = هولَ هُنَ ڀِرِ سندو هور، مٺان تو معاف ٿئي. (شاھ)
ڏٺا تهين لوڪ تان، هڙئي ڏٺي ۽ هورَ. (شاھ)

107

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

صبر منجھ ڪمان اي ، صبر ڪانيهڻو ،
صبر سندا باڻ ، خالق خطا ن ڪري .

سنڌي ترجمو :

صبرَ منجھ ڪمان، صبر ڪانيڙو،
صبر سدا باڻ، خالق خطا نہ ڪري.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

ڪانيهڙو = ڪانيڙو، ڪان جو اسم تصغير،
اي = هن اکر جو واڌارو ڪيل آهي.

108

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

صبــر انـدر صـابـري تَـنُ ايـوي جالـيـنـهہ ،
هـون نجيڪـ خداءِ دي ، ٻيت نہ ڪسي ڏين ·

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

صـبـر انــدر صـابــري، تن ايوين جالين،
هُوَنِ نجيڪ خداء دي، ٻيد نہ ڪسي ڏين·

سنڌي ترجمو:

صَـبَـر انــدر صـابـري، اٿين تا جالين،
ويـجـهـا آهن رب ڪي، ٻيد نہ ڪنهن ڪي ڏين·

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

ايوين = اٿين
نجيڪ = نـزديـڪ ، ويجها
ٻيت = ٻيد

109

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

صبر ايهہ سآؤ جي تون بندا دِڙ ڪرہ،
وڌ ٿيو درياهُ، ٽٽ نہ ٿيوَهہ واهُڙا.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

سنڌي ترجمو:

صبر ايءُ سهاءُ، جي تون بندا دِڙ ڪرين،
وَڌِ ٿي وَهُ درياهُ، ٽٽ نہ ٿي وَهَ واهڙ.

110

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

فـريدا ، دردر وسيني گاکڙي ، چوپڙي پريت ،
اڪـن ڪـنـي چالينـي درويشان دي ريت .

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

در در وسيئي گاکڙي، چوپڙي پريت،
اکن کنين چاليهي، درويشان دي ريت •

سنڌي ترجمو:

درويشيءَ جي واٽ اٺانگي، لوڀ ڀريل آ پريت
چاليهن مان ڪو هڪ ني ڄاڻي، درويشيءَ جي ريت.

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

گاکڙي = مشڪل
چوپڙي = سڏيي
اکن = هڪ
کنين = وَٽِ مان

111

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

تَنُ تپي تنورِ جيو، بالڻ هڏ بلنهہ ،
پيرين ٿڪان سرِ چلا جي مون پرين ملن .

سنڌي ترجمو :

تَنُ تپي تنور جينئن. بارڻ هڏ ٻرن،
پيرين ٿڪان، سرِ هلان، جي مون پرين ملن.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

جيو = جيان تن ۾ ٻلڻ مشعلان، سندان سيرين.
بالڻ = بارڻ جان جان پريان نہ مڙيڻ، تَنُ ڪاٺي جئن ٻال.
بلنهہ = ٻرن مون تنهائي سندي ٻڪ، جنهين مشڪ مٿي ٻلڻ.
ڪڏهين ڪنهين نہ ڪيو، جلڻ منجهان جاڻ. (شاهہ)
چَلان = هلان

112

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

سرور پنکي هيڪڙو ، ڦاهيوال پچاس ،
ايهه تن لهرين گڏ ٿيا ، سچي تيري آس ·

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

سنڌي ترجمو :

جر ۾ پکي هيڪڙو، پاهيڙي پنجاه،
تن لهرن سان گڏ ٿيو، تو ۾ آس الله.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

سرور = ڍنڍ، تلاءُ
پنکي = پکي
ڦاهيوال = ڦاسائيندڙ
ايهه = هي

جر ۾ پکي هيڪڙو، پاهيڙي پنجاهه،
رکي آس الله، لڏي لهرن وچ ۾.(شاهه)

113

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪوڻ سُ اکر ڪوڻ گڻ ڪوڻ سُ مڻيا منت ،
ڪوڻ ويسو هو ڪري جت وس آوي ڪَنت •

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪوڻ سو اکر، ڪوڻ ڳڻ، ڪوڻ سو مڻيا منت،
ڪوڻ سو ويسو هو ڪري، جو وَس آوي ڪَنت •

سنڌي ترجمو:

ڪهڙو اکر، ڪهڙو ڳڻ آ. ڪهڙو سو مائڪ
ڪهڙو ويس ڪري جو هنڪي، ملي پرين ء جي سڪ.

ڏکين لفظن جي معني:

ڪوڻ = ڪهڙو ڪوڻ سُو ويلا، وخت ڪوڻ، ڪوڻ ٿِتِ، ڪوڻ وار• (ڇپ جي)
سُ = سو جت سچ سنسار سان، سُ جي ساڻ هوءِ•
گڻ = ڳڻ
مڻيا = مڻيو. موتي مون تنها سندي بک، جنهن جي تسڪ مڻي بلئہ•
منت = هن ڪي وڻندڙ. برهم گياني ڪي چنت، برهم گيلاني ڪا نرمل منت• (سڪمڻي)
انت نہ ڇاپي ڪيا من منت (ڇپ جي)
هو = هوءَ
جت = جو، جنهن سان
ڪنت = ڪانڌ

114

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

نِوَڻُ سُ اکرُ کوڻ گڻ، جهيبا مڻيا منت،
اي ترِي پيٺين ويس ڪرتان وس آوي ڪَنت.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

نِوَڻُ سو اکر، کِوَڻ ڳُڻُ، جِيڀ مڻيا منت،
اي ترِي پيٽي ويس ڪرتان وس آوي ڪَنت.

سنڌي ترجمو:

نِوَڻُ سو اکرُ، کِوَڻُ ڳُڻ، مٺڙا ٻول تي مائڪ،
هي جي تون ٽي ويس ڪرين ته ملئي پرين ڏ جي سڪ

ڏکين لفظن جي معنيٰ:

کوڻ = صبر
جيهبا = جيڀ آ
مڻيا = مڻيو
تان = ته
ڪَنت = ڪانڌ

115

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

مت هوندي هوءِ اياڻا تاڻ هوندي هوءِ نتاڻا ،
اڻ هوندي آپ ونڊائي، ايسا ڪوئي ڀڳت سدائي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

مَتِ هوندي هوء اياڻا، تاڻَ هوندي هوء نتاڻا،
اڻ هوندي آپ ونڊائي ايسا ڪوئي ڀڳت سڏائي.

سنڌي ترجمو :

مَتِ هوندي جو ٿئي اياڻو، تاڻ هوندي بہ ٿئي نتاڻو،
اڻ هوندي بہ سڀ ڪي ورهائي، سوئي ساڌو ڀڳت سڏائي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :

مَت = عقل، سمجهہ
اياڻا = اياڻو
تاڻ = طاقت
نتاڻا = ڪمزور
ونڊائي = ورهائي

116

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو :

اک ڦکان گالھاءِ سينا ۾ سچا ڌني،
ھياڙن کيھي ناھ، ماڻک سڀ امولوين

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

اک ڦکا نہ ڳالھاءِ، سينا ۾ سچا ڌني
ھنياڙن کيھي ناھِ، ماڻک سڀ امولوين.

سنڌي ترجمو :

ھک ڦکو نہ ڳالھاءِ، سيني ۾ سچو ڌڻي،
ڪنھن جو ھينئڙو ناه، ماڻک سڀ املھ تي.

ڏکين لفظن جي معنيٰ :
ڦکا = ڦکو
سينا = سيني
ھياڙن = جي تون منجھ ھنيان وَ، وو سڀ ڪلي پرکڻو. (قاضي قادن)
امولوين = املھ
امُل آڇ مَ ان کي، جي نہ پروڙين مَتِ (شاھ)

117

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

سينان مين ماڻڪ، ناهڻ مول مچنگوا،
جيھ تو پريان دي سڪ ، هياؤن ڻامي ڪهيندا.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

سينا من ماڻڪ ، ڊاهڻ مول مچنگوا،
جي تو پريان سڪ ، هيانءُ ڻاه ڪهيندا .

سنڌي ترجمو:

سيني من ماڻڪ. ڪنهنجو مَنُ نہ ڊاهِ،
جي تو پريان سڪ، تہ ڊنل من ڪي ڻاهِ.

ڏکين لفظن جي معني:

سينان = سيني
ناهڻ = هتي غلطي سان لفظ ناهڻ اچي ويو آهي، اصل ۾ هت ڊاهڻ هئڻ گهربو هو.
مچنگوا = چڱو ناهي
مول = بلڪل
ڪهيندا = ڪنهن جو

دوها
10—1

راڳسوهي
۽
راڳسوهيءَلت

1

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

تپ تپ لُهِه لُهِه هاٿ مروڙو،
باول هوني سو شُه لوڙو.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

تپ تپ لُوه لُه هاٿ مروڙون،
بادل هوئي سو شوه لوڙهون.

سنڌي ترجمو:

لنءِ لنءِ لهس آ. هَٿ مروڙيان،
پاڳل بڻجي پريتم ڳولهيان.

2

گرو گرنٿ صاحب ۾ نقل دوھو:

تي سهه من مهه کيا روس،
مجهه اوگڻ سهه ناهي دوس.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

تين شوه مون منهه کا روس،
مجهه اوگڻ شوه ناهي دوس

سنڌي ترجمو:

مون سان ڪهڙو يار رسامو،
اوگڻ ڏاڍا، عيبن هاڻو.

3

ڪرو گرنٿ صاحب ۾ نقل دوهو:

تي صاحب دي مي سار نه جاڻي،
جوبن کوءِ پاڇي پڇتاڻي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

تين صاحب دي مين سار نہ جاڻي،
جوبن کوء پاڇي پڇتاڻي.

سنڌي ترجمو:

تو صاحب جي سار نہ ڪيڙم،
جوبن ويڙو پو پڇتايم.

4

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

ڪالي ڪوئل تُو ڪِت گُن ڪالي،
اپني پريتم ڪي ھو برھا جالي.

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

ڪالي ڪوئل تُو ڪِتِ گُنِ ڪالي،
اپني پريتم ڪي ھون برھي جالي.

سنڌي ترجمو:

ڪوئل ڙي، تون ڇو آن ڪاري،
پريتم جي مان ورهَ جي ماري.

5

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

برهي بِهُون ڪت سک پاني،
جا هوءِ ڪريال تا پريو ملائي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

برهي. بهون، ڪٿ سک پائي،
جان هوءِ ڪريا تان، پريو ملائي.

سنڌي ترجمو :

ورهَ ستائي، ڪيئن سک پائي،
ڪرم ٿي تنهنجو پرين ملائي.

6

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

وڏن ڳوهي مُنڌ اڪيلي،
نا ڪو ساٿي نا ڪو بيلي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

وڏن ڪوهي، مُنڌ اڪيلي،
نہ ڪوئي ساٿي نہ ڪوئي بيلي.

سنڌي ترجمو :

ڪوهَ انڌي ۾ مُنڌَ اڪيلي،
ڪوئي نہ ساٿي ڪوئي نہ بيلي.

7

گرو گرنٿ صاحب ۾ نقل دوهو:

ڪر ڪريا پرڀ ساڌ سنگ بيلي،
جا ڦر ديکا تا ميرا الهه بيلي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

ڪچر ڪريا پرڀ ساڌسنگ ميلي،
جا ڦر ڏيکان تان ميرا الله بيلي.

سنڌي ترجمو:

ساڌوءَ تي تي ڪرم جي تنهنجو،
الله بيلي آهي منهنجو.

8

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

واٽ هماري کري اُڏيٺي،
کنياه تکي بهت پتيٺي.

دوهي جي امڪاني پڙهڻي:

واٽ هماري کري اڏيٺي،
کٺيون تکي بهت بئيٺي.

سنڌي ترجمو:

واٽ اسان جي ڪري اٿانگي،
تيغ کان تکڙي جنهن جي ڌار.

9

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو :

اس اوپـر هـي مـارگ ميـرا،
شيخ فـريـدا پنـت سمـھـار سـويـرا

دوھي جي امڪاني پڙھڻي:

اس اوپـر هـي مـارگ ميـرا،
فـريـدا پنـت سنـيـار سـويـرا ·

سنڌي ترجمو :

ان تـي آهـي مـارگ منهنجـو،
واٽ وٺـي هـل پـار سـويـرو.

10

گرو گرنٿ صاحب ۾ ذنل دوهو:

بيڙا باند نہ سڪيو، بنڌن ڪي ويلا،
پر سرور جب اُڇلي، تب ترهڻ ڏهيلا،
هٿ نہ لاءِ ڪسنبڙي، جل جاسي ڍولا،
اڪ آپئي پتلي شوه ڪي ري بولا،
ڏڌا ٿڻي نہ آوئي، ڦر هوني نہ ميلا،
ڪهي فريد سهيليو، شوه الائيسي،
هنس چل سي ڏهلا، ايهہ تن ڍير ٿيسي.

سنڌي ترجمو:

ٻڌڻ جو هو وقت ٻڌي نہ، ٻيڙي ڪپ سان تو،
جڏهن چاڙهه ڪريٿو دريا، ترڻ پوءِ آ ڏکيو،
ويندو گل ڪومانجي، هٿڙو لاءِ نہ ڍول،
پنهنجي مومليءَ سان، ٻوليا پرينءَ ٻول،
ڏڌو پوي نہ ٿڻن ۾ وچڙي ٿئي نہ ميلو،
چئي فريدڻ اديون، ساجن ڳالهہ ڪندو،
هنج تہ اڏري ويندو ءِ پو، هي تن ڍيري ٿيندو.

دوھا

9—1

راگ آسا

1

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

بولي شيخ فريد، پياري الهه لڳي،
ايهه تن هوسي خاڪ، نماڻي گور گهري.

سنڌي ترجمو:

ڳالهه ڪريان تو الهه لڳي، ڳالهه تي ڏيان تون ڌر،
هي تن ٿيندو خاڪ فريدڻ، قبر ۾ هوندو گهر.

2

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

آج ملا وا شيخ فريد،
ٽاڪم ڪونجان، من مچنڌڙيان.

سنڌي ترجمو:

ملڻ جو ڏينهن آ، من کي روڪيون،
منُ هرڪائن، آس جون ڪونجون.

3

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

جي ڄاڻا مرجائيي، گهم نہ آئيي،
جهوٺي دنيا لگ نہ آپ وڃائيي.

سنڌي ترجمو:

سڀ ڪي آخر مرڻو آهہ، هجي اها جي ڄاڻ،
پنيان لڳي هن ڪوڙي جڳ جي، ڇو وڃايون پاڻ.

4

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

بوليـيـي سچ ڌرم، جهـوٽ نہ بـولـيـيـي،

جو گر دسي واٽ ، مـريـدان جـولـيـيـي.

سنڌي ترجمو :

سچ اسان جو دين ڌرم آ، سچ ڳالهاءِ سدائين،

مرشد جيڪا واٽ ڏسي، تون وٺ سا واٽ او سائين.

5

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

چيــل لـنگهيـنـدي پار، گوري من ڌريا،
ڪنچن وڻــيُ پــاسـي، ڪـلـوَتِ چــيـريا.

سنڌي ترجمو :

ويندو پار ڏسي سهٽل کي، گجريءَ جو من هرڪيو،
سهٽل جي ڏس سونهن وڻيءَ جي، ڪنئري من کي چيريو.

6

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو :

شيخ حياتي جڳ نہ ڪوني ٿر رهيا ،
جس آسڻ هم بيني ، ڪيني بيٺ گيا .

سنڌي ترجمو :

هن جڳ ۾ او يار فريدڻ، جيئڻ ڏينهن بہ چار،
جاتي ويئا آهيون تاتي، ويئا لک هزار.

7

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوهو:

ڪاتڪ ڪونجان ، چيت ڏينهن ، ساوڻ بجليان ،
سيالي سونهنديان ، پرِ ڳل باهڙيان .

سنڌي ترجمو :

ڪاتڪ ڪونجون، چٽ جا ڏينهن، ساوڻ چمڪن وڄڙيون،
رات سياري، ڳل ۾ سونهن، پرينءَ ڳرانڙيون .

8

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو:

چلي چلڻ هار، وچاران لئہ منون،
گندينديان چي ماہ ٽنديان هڪ ڪنو.

سنڌي ترجمو:

هليا هلڻ هار، ڏسي ويچارو من،
گنديندي جمار، ٽٽندي هڪ ڪن.

9

گرو گرنٿ صاحب ۾ ڏنل دوھو :

زمين پڇي اسمان فريدا ، کيوٽ ڪٽ گئي ،
جالن گوران نال ، اُلانيـــي جيـا ســهـــي.

سنڌي ترجمو :

پڇي پٽي اچ ڌرتي اُبي کان، مانجهي ڪيڏانهن ويڙا،
ستڙا آهن قبرن ۾ سي، چوڌر باه جا اُلا.

بابا فريد جي شاعريءَ جي سنڌي ادب ۾ اهميت

بابا فريد بنيادي طرح سرائڪي زبان جو شاعر آهي پر سندس شاعري هيٺين ٽن ڳالهين جي لحاظ کان سنڌي ادب ۾ وڏي اهميت رکي ٿي:

(1) بابا فريد جي شاعري سنڌي شاعريءَ تي اڻ مٽ نقش ڇڏيا آهن.

(2) بابا فريدَ سرائڪيءَ سان گڏوگڏ سنڌيءَ ۾ بہ شاعري ڪئي آهي، جيڪا سنڌي ادب جي اوسر جي تاريخ جي مطالعي لاءِ بنيادي حيثيت رکي ٿي.

(3) بابا جي شاعري لسانيات جي ماهرن لاءِ لساني رابطن جي مطالعي لاءِ وڏو مواد مهيا ڪري ٿي.

بابا فريد جي شاعريءَ جي مطالعي مان لڳي ٿو تہ سندس شاعريءَ جا سنڌي شاعريءَ تي اڻ مٽ نقش آهن ۽ منهنجو خيال آهي تہ سنڌي شاعريءَ ۾ "ڪانگل" ۽ "هنج" جون علامتون بابا جي شاعريءَ مان ئي آيون آهن. قاضي قادن ۽ شاهہ سائين جي شاعريءَ تي بہ بابا جي شاعريءَ جا ڪي اڻ ڇٽا نقش نظر اچن ٿا. شاهہ سائين تہ بابا جي هڪڙي دوهي جو اکري ترجمو ڪيو ۽ ٻئي دوهي جي پهرئين مصرع کڻي ان تي پنهنجو بيت لکيو. مثال

بابا فريد جو دوهو:

سرور پنکي هيڪڙو، ڦاهيوال پچاس،
اي تَنُ لهرين گڏ ٿيا، سچي تيري آس.

شاهہ لطيف:

جر ۾ پکي هيڪڙو، پاهيڙي پنجاهہ،
رکي آس الله، لڏي لهرن وچ ۾.

بابا فريد:

ڪنڌي واهڙ نہ ڍاهِ، تو ڀي ليکا ڏيوڻا،
جڌر رب رضاءِ، وهڻ تداؤ گو ڪري.

شاهہ لطيف:

واهُڙَ ڀريون ۾ پاءِ، تو پڻ ليکو ڏيڻو،
سدا ساڻوڻ ڏينهڙا، هيئين نہ هونداءِ،
وهاڻي ويندا‏ءِ، اوير اوتاهان لهي.
(مهاڳ مان ورتل)

انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي
يونيورسٽي آف سنڌ،
ڄام شورو.

ISBN 969-405-033-2